

Tijding 1991 = 2

Kroniek van de heemkundekring

Het Zuidkwartier

Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omfattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Tijding 1991 = 2

*Uitgave van de
heemkundekring
Het Luickwartier*

augustus 1991

Tijding 1991 - 2	Blz.
Inhoudsopgave	2
Doelstellingen van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier".	3
Samenstelling bestuur.	4
Van de Redactie.	5
Genealogische fragmenten van de families Betten, Hack en Van Aerssen, R. v.d. Bergh.	6
Ossendrecht aan de Schelde. P.J. v.d. Bussche.	22
Religieuze sporen uit Oud-Ossendrecht. L. Hopstaken.	58
Aanvulling op "de Vlucht 1583 - 1593": Inwoners van Woensdrecht in het jaar 1599. R. v.d. Bergh.	70
Info-werkgroepen.	74

De kopie voor Tijding 1991 - 3 wordt verwacht uiterlijk 15 oktober 1991. Die voor Tijding 1992 - 1 vóór 15 maart 1992.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

Mej. M. Bastiaanse, secretaresse intern
Tulpstraat 11
4645 CS Putte
Tel. 01645 - 2794.

Nadruk of overname (ook van gedeelten) uit Tijding in welke vorm dan ook, is, zonder schriftelijke toestemming van het bestuur en schrijvers der artikelen, verboden.

Het Zuidkwartier aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl en de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER"
opgericht 27 maart 1977

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Zuidwesthoek-gemeenten.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel:

1. Het bevorderen van belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, ekskursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen, enz.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuur-historisch en heemkundig waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich voor 1991 opgeven d.m.v. storting van de jaarcontributie ad f 25,-- t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr. 14 05 21 437, of d.m.v. storting van f 25,-- op giro-nummer 276 04 67 t.n.v. Heemkundekring het Zuidkwartier, Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht.

SAMENSTELLING BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER"

<u>De heer L. Timmermans</u> Duinstraat 36 (Na 1/10: Dorpsstraat 55) 4631 KV HOOGERHEIDE (4635 TN Woensdrecht) Tel. 01646 - 12546	voorzitter
<u>De heer L. v.d. Bergh</u> Aviollandalaan 29 4631 RP Hoogerheide Tel. 01646 - 13339	vice-voorzitter
<u>Mej. M. Bastiaanse</u> Tulpstraat 11 4645 CS Putte Tel. 01645 - 2794	secretaresse interne zaken
<u>De heer J. Halters</u> De Papaver 4 (Na 1/10: Stenenhoef 2) 4631 AV Hoogerheide (4641 CN Ossendrecht) Tel. 01646 - 15509	secretaris externe zaken
<u>De heer A. Mattheussens</u> Aanwas 27 4641 JG Ossendrecht Tel. 01647 - 2662	penningmeester
<u>Mevr. M. Beens - van Beeck</u> Koppelstraat 3 4645 RD Putte Tel. 01645 - 2581	bestuurslid
<u>De heer J. van Loon</u> Kon. Wilhelminastraat 22 4641 GS Ossendrecht Tel 01647 - 2782	bestuurslid
<u>De heer A. Suykerbuyk</u> Bergsestraat 21 4635 RD Huijbergen Tel. 01644 - 2391	bestuurslid

Losse nummers van de "Tijding" zijn verkrijgbaar voor de prijs van f 7,-- per stuk (1987 - 1 à f 8,--) bij de heer A. van Pul, Duinstraat 40, 4631 KV Hoogerheide, Tel. 01646 - 13423.

VAN DE REDAKTIE

In onze afleveringen van 1990 heeft U kunnen lezen over de archeologische vondsten in onze streek. In de laatste van deze afleveringen werd gewag gemaakt van de vondst van een kruisje uit de vijftiende eeuw.

In Tijding 1991-2 treft U een beschrijving van dit kruisje aan van de hand van de heer L. Hopstaken.

Dit artikel werd reeds eerder gepubliceerd in "De Waterschans", het tijdschrift van onze zustervereniging "Stad en Land" uit Bergen op Zoom. Het betreft hier aflevering 1 van 1991. In een iets gewijzigde vorm bieden we deze verhandeling onze lezers aan.

De heer R.v.d. Bergh heeft voor U de families Betten, Hack en Van Aerssen genealogisch nader onderzocht. Het gaat hier om drie belangrijke geslachten, die een grote rol gespeeld hebben bij de ontwikkeling van onze streek.

Tevens geeft hij een aanvulling op zijn artikel uit Tijding 1991-1 "De Vlucht, 1583 - 1593".

De heer P. v.d. Bussche tenslotte voert ons mee naar de plaats Ossendrecht, gelegen aan de Schelde. Hij laat ons kennis maken met de haven, de schippers, de vissers, de havenmeesters en tot slot de ondergang van de haven.

Wij vragen Uw bijzondere aandacht voor de tekeningen van de heer J. van Dooren, die dit artikel verluichten.

Voor Tijding 1991-3 is de werkgroep Toponymie bezig met de geschiedenis van de boerderijen, die gelegen waren op de plaats waar nu de Scheldeweg loopt.

De redactie kan voor deze aflevering nog meer kopie gebruiken en verwacht deze uiterlijk 15 oktober 1991.

Mochten er leden zijn, die zich geroepen voelen een artikel te schrijven, maar die daarbij advies kunnen gebruiken, dan kunnen zij zich in verbinding stellen met een van de leden van de redactie. Gezien het aantal leden (ruim 500) is het zeer de moeite waard een bijdrage te leveren.

GENEALOGISCHE FRAGMENTEN VAN DE FAMILIES BETTEN, HACK EN VAN AERSSEN

Leden van deze families waren in de periode 16e - 18e eeuw heer c.q. vrouwe van Hoogerheide en Half-Ossendrecht.

Op 11 augustus 1599 verklaarde Wilhem vander Hagen, stadhouder van de markies van Bergen op Zoom, dat Walraven Hack, als echtgenoot van Marie Betten, in leen had ontvangen:

- de heerlijkheid van Hoogerheide met de bijbehorende goederen, door wijlen Thomas Betten verkregen van Pieter tSerraerts overeenkomstig de akte daarvan gepasseerd op 18 juni 1573,
- de tienden van Woensdrecht die wijlen Thomas Betten op 25 mei 1579 in leen had ontvangen van markies Jan van Wittem,
- de halve heerlijkheid van Ossendrecht, door wijlen Thomas Betten verkregen van Anna vander Noot en Charles van Brecht overeenkomstig de akten daarvan gepasseerd voor stadhouder en leenmannen van het leenhof te Bergen op Zoom op 28 mei 1582,
- twee gemeten schaarbos te Hoogerheide. (1)

Wie was deze Walraven Hack, wie waren Thomas Betten en Marie Betten, welke banden bestonden er tussen de families Betten, Hack en Van Aerssen en hoe kwamen zij in het bezit van de heerlijkheid Hoogerheide en Half-Ossendrecht?

DE FAMILIE BETTEN (Bettem, Betthen, van Bettem, Bethen)

De Antwerpse wijnkoopman Thomas Betten moet een tamelijk welgesteld man zijn geweest. Een man, die, net als menig ander geslaagd zakenman in die tijd, zijn verdiende geld

investeerde in huizen, hoeven en landerijen. Veel van deze investeringen werden door Thomas gedaan in de periode 1572 - 1582.

Op 23 december 1572 sloot hij een overeenkomst met Pieter tSerraerts, heer van Hoogerheide.

Deze laatste verklaarde van Thomas Betten drieduizend gulden geleend te hebben, die hij beloofde terug te betalen "tallen tijden des versocht ende vermaendt zijnde ...".

Naast deze belofte ontving Thomas van Pieter tSerraerts als speciaal onderpand de heerlijkheid van Hoogerheide met de hoge en lage rechtsmacht en al het andere wat daartoe behoorde.

Dit met dien verstande dat Thomas de heerlijkheid aan Pieter zou retourneren wanneer deze zijn schuld aan hem zou hebben afgelost. (2)

Amper drie maanden later is deze overeenkomst al weer achterhaald. In maart 1573 neemt Pieter tSerraerts namelijk het besluit om voor de som van 5.210 kar. gulden de heerlijkheid van Hoogerheide met al de bijbehorende goederen te verkopen aan Thomas Betten.

Of, zoals dat in de officiële schepenbrief van Antwerpen, d.d. 3 juni 1573, staat omschreven:

"...ende bekende dat hij, mits die somme van vijff duysent tweehondert ende thien kar. gulden eens die hem al ende wel zijn vergouden ende betaelt bij Thomasen Betten coopman ende poortere deser stadt, vercocht heeft wel ende wettelijk den voornoempden Thomasen Betten inden eersten die heerlicheijt van Hoogerheijden, hebbende hooge, middele ende leege jurisdictie, met allen den thienden vallende inden voirs. dorpe ende heerlicheijt, met allen den appendentien ende dependentien, met noch een hoeve met huijsinge, hove, lande ende heijde groot hondert tachtentich gemeten gelegen inde heijde. Item noch die plantaigie van heesters groot gelijcke een hondert tachtentich gemeten al daer bij gestaen ende gelegen, diemen te leene houdende is vanden marcquizaet van Bergen opten Zoom...."

Voorts een stenen huis in Hoogerheide, staande aan de weetzijde van de straat, met de bijbehorende grond, een boomgaard en drie gemeten land, gelegen achter het huis.

Dan nog een hoeve in Ossendrecht met huis, hof en 3,5 gemeten land "in drie percelen neffens een."

Verder zestien percelen grond, voornamelijk weilanden en zoute maden, waarvan veertien percelen onder Hoogerheide liggend, een onder Ossendrecht en een perceel bij, of onder Woensdrecht.

Tot slot nog een leen bestaande uit zes gemeten en twaalf roeden bos; een bos dat oorspronkelijk acht gemeten en twaalf roeden groot was, maar waarvan twee gemeten voordien al door Pieter waren verkocht aan Jan van Roomen.

Jonker Pieter tSerraerts, wettige zoon van wijlen Charles tSerraerts, had het leen van Hoogerheide destijds als huwelijksgeschenk ontvangen van zijn vader, conform de huwelijkse voorwaarden, gemaakt tussen hem en wijlen Catlijnen vander Tommen, dochter van ridder Jan vander Tommen en zijn eerste vrouw; huwelijkse voorwaarden die op 16 augustus 1550 waren vastgelegd in een contract, ondertekend door de beide vaders: Charles tSerraerts en Jan vander Tommen.

Als op 18 juni 1573 dit leen met de bijbehorende goederen door Thomas Betten in Bergen op Zoom wordt verheven, heeft Hoogerheide weer een nieuwe leenheer. (3)

De daarop volgende periode werd door Thomas Betten benut om zijn bezittingen in Hoogerheide en omgeving nog verder uit te breiden. Gekocht werden onder andere de hoeve van Cornelis Michielszoon op Hoogerheide en (vermoedelijk) de hoeve die de broeders van Huijbergen bezaten in Ossendrecht. De prior van het klooster vroeg namelijk op 2 januari 1581 toestemming aan de markies van Bergen op Zoom om genoemde hoeve aan Thomas te mogen verkopen. (4)

De belangrijkste aanwinst was echter de aankoop van de twee vierendelen die samen de helft vormden van de heerlijkheid Ossendrecht.

Volgens de tekst van een Antwerpse schepenbrief verkocht Anna vander Noot, weduwe van Jaspar van Laureten, op 6 juni 1581 haar vierendeel van de goeden en de heerlijkheid van Ossendrecht, die zij in leen hield van de heer van Bergen op Zoom, voor de som van 860 gulden (plus een bedrag van 200 kar. gulden, volgens de gemaakte afspraken te betalen na 10 jaar) aan Thomas Betten, heer van Hoogerheide, Het was het vierendeel dat Anna van der Noot verkregen had van haar vader Adriaen vander Noot en Joosijna Daens, haar moeder. (5)

Een goede maand later, op 23 juli 1581, kocht Thomas Betten het andere vierendeel van de goeden en heerlijkheid van Ossendrecht van Charles van Brecht, heer van Dieghem, voor de som van 900 rijns gulden (plus een bedrag van 200 kar. gulden, eveneens volgens afspraak te betalen na 10 jaar). (6)

Beide vierendelen werden daarna, op 28 mei 1582, door Thomas Betten verheven voor stadhouder en leenmannen van het leenhof van Bergen op Zoom.

Thomas Betten, heer van Hoogerheide, werd zodoende in 1582 tevens heer van Half-Ossendrecht. (7)

DE FAMILIE BETTEN, MEER GEGEVENS.

Op 25 oktober 1596 maakten Thomas Betten en zijn vrouw Barbara Jans een nieuw, en tevens laatste, testament. Tegelijkertijd werden alle eerder gemaakte testaments, regelingen en afspraken, waaronder de tussen de beide echtelieden gesloten huwelijksvoorwaarden en het op 9 november 1593 gemaakte testament, herroepen. (8)

Op de betrekkelijk korte lijst van personen, die (na de reservering van een geldsom voor de armen van Antwerpen) door Thomas en zijn vrouw Barbara werden aangewezen als hun erfgenamen, zien we als eerste vermeld staan:

Volgens de tekst van een Antwerpse schepenbrief verkocht Anna vander Noot, weduwe van Jaspar van Laureten, op 6 juni 1581 haar vierendeel van de goeden en de heerlijkheid van Ossendrecht, die zij in leen hield van de heer van Bergen op Zoom, voor de som van 860 gulden (plus een bedrag van 200 kar. gulden, volgens de gemaakte afspraken te betalen na 10 jaar) aan Thomas Betten, heer van Hoogerheide, Het was het vierendeel dat Anna van der Noot verkregen had van haar vader Adriaen vander Noot en Joosijna Daens, haar moeder. (5)

Een goede maand later, op 23 juli 1581, kocht Thomas Betten het andere vierendeel van de goeden en heerlijkheid van Ossendrecht van Charles van Brecht, heer van Dieghem, voor de som van 900 rijns gulden (plus een bedrag van 200 kar. gulden, eveneens volgens afspraak te betalen na 10 jaar). (6)

Beide vierendelen werden daarna, op 28 mei 1582, door Thomas Betten verheven voor stadhouder en leenmannen van het leenhof van Bergen op Zoom.

Thomas Betten, heer van Hoogerheide, werd zodoende in 1582 tevens heer van Half-Ossendrecht. (7)

DE FAMILIE BETTEN, MEER GEGEVENS.

Op 25 oktober 1596 maakten Thomas Betten en zijn vrouw Barbara Jans een nieuw, en tevens laatste, testament. Tegelijkertijd werden alle eerder gemaakte testaments, regelingen en afspraken, waaronder de tussen de beide echtelieden gesloten huwelijkse voorwaarden en het op 9 november 1593 gemaakte testament, herroepen. (8)

Op de betrekkelijk korte lijst van personen, die (na de reservering van een geldsom voor de armen van Antwerpen) door Thomas en zijn vrouw Barbara werden aangewezen als hun erfgenamen, zien we als eerste vermeld staan:

Aan hun dochter Marie, gehuwd met Walraven Hack, werd de heerlijkheid van Hoogerheide geschonken, inclusief de tienden, de visserij, "vogelrije" en alle percelen land en weiden, met de gehele wildert, die Thomas Betten eertijds had gekocht van Jonker Peeter tSerraerts, " diemen heet Haentkenshoofd".

Voorts de tienden in de parochie van Woensdrecht, die Thomas had verkregen van de markies van Bergen op Zoom. Verder de helft van de tienden, cijnzen, visserijen, aanwassen en al het overige dat de testateuren hadden gekocht van Charles van Brecht en zijn vrouw Anna van der Noot, en van Alexander van der Noot en Geertruijt van Brecht. (9)

Daarenboven alle later verkregen goederen, gelegen onder Hoogerheide, Woensdrecht en Ossendrecht.

Tot slot een hof met de bijbehorende grond, gelegen buiten de stad Antwerpen op het Kiel en een huis, geheten Swanenberch, staande in de Munster- of Peeter Potstraat in de stad Antwerpen zelf.

Thomas Betten, die persoonlijk signeerde met de naam Thomas Bethen, moet zijn gestorven tussen 25 oktober 1596 en 11 augustus 1599, de datum waarop zijn dochter Marie werd beleënd met de heerlijkheden Hoogerheide en Half-Ossendrecht. (10)

Waarschijnlijk werd hij begraven in de Onze Lieve Vrouwekerk in Antwerpen.

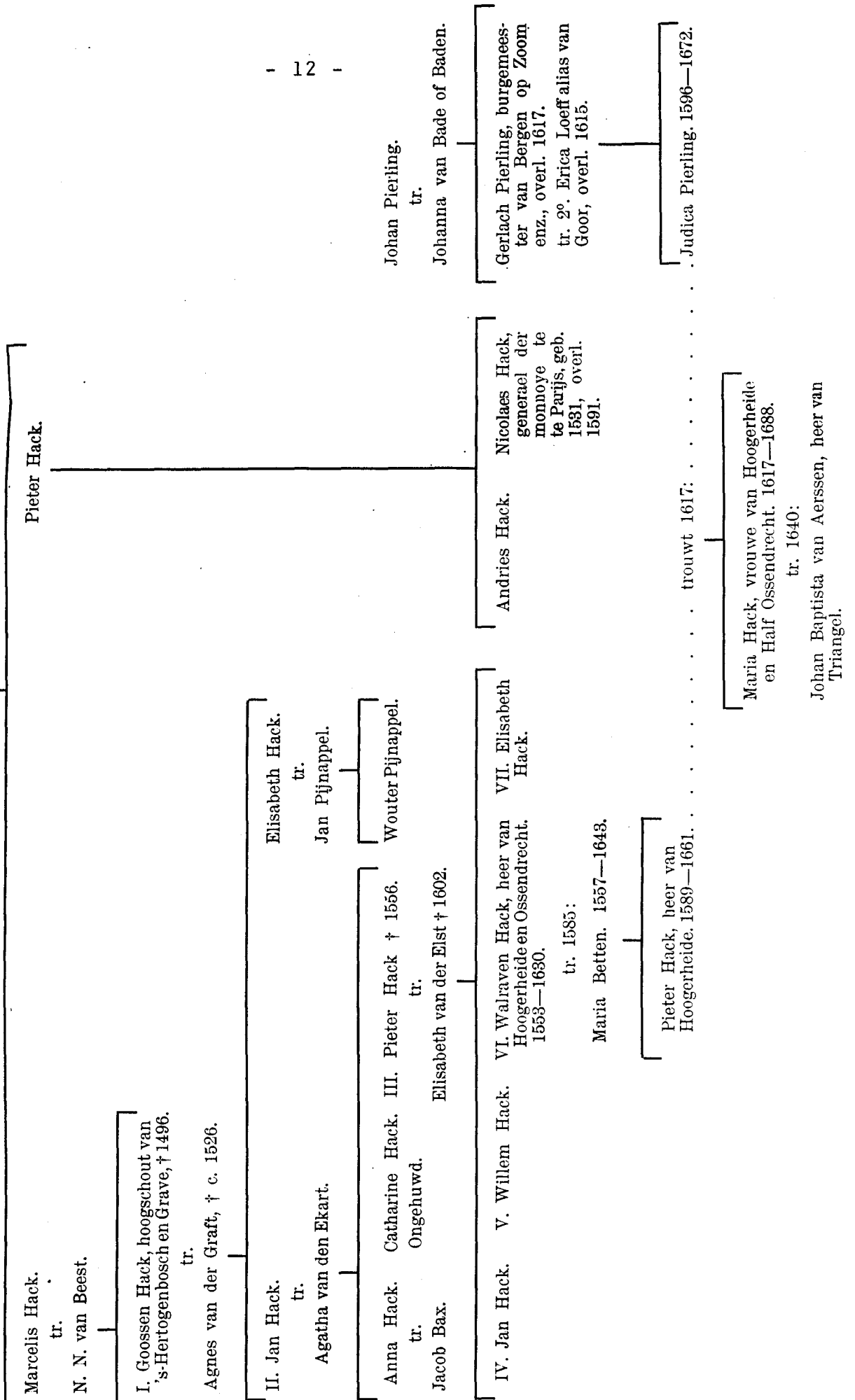
Dit naar aanwijzingen van de onbekende auteur van een genealogisch fragment van de familie Hack, dat zit opgeborgen tussen de bescheiden van de familie Van Aerssen van Voshol in het Rijksarchief te 's-Gravenhage. (11)

DE FAMILIE HACK.

Volgens deze niet met name genoemde genealoog was de familie Hack oorspronkelijk afkomstig van de oude vrijheid Alem, gelegen aan de Maas, "ontrent drie uijren van 's-Her-

HACK—PIERLING.

Jacques Hack.
tr.
N. N. van der Sloet.

togenbos", waar het van oudsher een heerlijk huis, oftewel kasteel met grachten en torens, had bezeten.

Goossen Hack Willemszoon was in 1586 de laatste eigenaar van het kasteel, dat in de oorlog voor een groot gedeelte was verwoest.

De stamboom van de familie Hack begint met Boudewijn Hack, die in 1353 stierf op zijn kasteel dat stond in de omgeving van het kerkhof van Alem.

Zijn zoon Jacques Hack huwde met Van der Sloet.

Zij kregen acht zonen, waaronder Boudewijn, Jan, Pieter, Andries en Gijsbert of Sigibert, die als gevolg van de oorlog tussen Brabant en Gelderland met zijn allen van Alem naar Frankrijk vertrokken.

Een van hun nazaten was Nicolas Hack, die in 1576 "raedt des koninghs ende generael der munte" was. Hij stierf te Parijs in 1591, oud 60 jaar en was de vader van een dochtertje. Zijn broer Andries Hack was in 1580 griffier aan het "hoff der munte". Deze had zeven kinderen.

Jewaen Hack, een van de bovengenoemde acht zonen, werd kanunnik in Den Bosch. De overige twee: Marcelis en Goossen Hack, vertrokken eveneens naar Frankrijk.

Marcelis kwam op latere leeftijd terug. Hij huwde een Juffrouw van Beest, wiens moeder Van Nulandt heette. Hij stierf op de leeftijd van 106 jaar, slechts een zoon nalatend, genaamd Gooswin Hack.

Deze Gooswin, die trouwde met Agnes van der Graft, was "hooghscount van den Bos en de Graeff". Hij overleed in 1496; zij vermoedelijk in 1526, omdat in dat jaar de kinderen de achtergelaten goederen verdeelden.

Hun kinderen waren:

1. Willem Hack, die het kasteel van zijn vader Gooswin had geërfd en na de dood van zijn ouders op dit kasteel van Alem ging wonen.

Zijn vrouw wordt niet genoemd. Wel kennen we de namen van

zijn kinderen: Goossen Hack, die, hoewel getrouwd, in 1586 stierf in het huis te Alem zonder kinderen na te laten. Voorts drie dochters: Cornelia, die trouwde met Joos van de Velde; Agnes, die trouwde met Jan van Herwijnen en Catharine, die ongehuwd bleef. (12)

2. Walraven Hack, waarvan geen gegevens bekend zijn.
3. Goossen Hack, die trouwde met een zekere Clara. Hij stierf zonder kinderen na te laten.
4. Gerardt Hack, echtgenote onbekend. Hij had een zoon, Goosen, die stierf toen hij 14 jaar was, en twee dochters.
5. Marcelis Hack, die een onbekende weduwe huwde.
6. Elisabeth Hack, die trouwde met Jan Pijnape (Pijnappel). Zij kregen tien zonen: Jan, Goosen, Wouter, etc. en twee dochters.
7. Jan Hack, die huwde met Agatha van den Ekart, dochter van wijlen Marcelis van den Ekart. Jan was al dood in 1526, als de goederen van zijn vader Goosen, of Gooswin, verdeeld worden. Haar goederen werden verdeeld in 1558, nadat zij voor de tweede maal was gehuwd met Adriaen van Maren.

Zij hadden drie kinderen:

1. Anna Hack, die trouwde met Jacob Bax, zoon van Jan Bax, ontvanger van de bedde in het kwartier van Den Bosch.
2. Catharine Hack, die ongehuwd bleef.
3. Pieter Hack, die trouwde met Elisabeth van der Elst. Hij stierf te Hedel, tussen Bommel en Den Bosch, op 10 december 1556 of 1560. Zij stierf in Den Bosch op 18 september 1602.

Hun kinderen waren:

1. Elisabeth Hack, geen gegevens van bekend.
2. Jan Hack, die op jonge leeftijd stierf.

3. Willem Hack, van beroep advocaat. In 1604 wordt hij nog genoemd. Hij stierf ongehuwd.

4. Walraven Hack, heer van Hoogerheide en Half-Ossendrecht, geboren op 1 oktober 1543. Hij huwde op 3 januari 1585 met Maria Betten, dochter van Jan Thomas Betten, die een zoon was van Louijs Betten, in 1545 schepen in Gent.

Zij was de weduwe van Christiaen Martens, met wie zij was getrouwd op 22 mei 1576 en die overleed op 3 mei 1582, bij haar een dochter achterlatend, genaamd Agnetha Martens, die in 1602 trouwde met Christiaen van Rosendael. (13)
Walraven Hack stierf op 1 december 1630 te Antwerpen en werd aldaar begraven in de Lieve Vrouwekerk, in het graf van de heer Betten, "liggende bij St.-Sebastiaens altaer midden in den buijck der kercke". Hij werd 87 jaar en twee maanden oud.

Maria Betten stierf op 4 juni 1643 te Bergen op Zoom, oud 86 jaar en zes maanden, en werd aldaar begraven.

Hun kinderen waren:

1. Thomas Hack, geboren op 1 oktober 1586. Deze stierf jong.

2. Walraven Hack, geboren op 4 maart 1591 en ongehuwd gestorven te Antwerpen op 29 oktober 1622.

3. Jacob Hack, geboren en gestorven op 27 maart 1594.

4. Thomas Hack, geboren op 27 juni 1596 en ongehuwd gestorven in mei 1629. (14)

5. Pieter Hack, heer van Hoogerheide, etc., geboren op 1 januari 1589. Hij trouwde op 8 maart 1617 met Judica Pierlingh, dochter van Gerlach Pierlingh, burgemeester van Bergen op Zoom, en Erica Loeff, alias Van Goor, en stierf op de leeftijd van 72 jaar te Hoogerheide op 22 januari 1661. Zij stierf op 25 april 1672, oud 75 jaar en acht maanden. Zij werd in Bergen op Zoom, waar zij was overleden, begraven.

van - UL

111
Lijst

De 2 ^{de} dito id. Begraving inden kerkedier van van Putten en Dainburghe 1/2 uren geluyt	2.11	1
Ende Noef noards kerkedier inden kerkedier van Putten	50	0
De 4 ^{de} dito id. Begraving opt groot kerkedier opt Dijffengraaf was Minstroot uren geluyt	3	6
De 7 ^{de} dito id. Begraving opt Minstroot opt kerkedier conculd opt 1 1/2 uren geluyt	1	19
De 7 ^{de} dito id. Begraving inden kerkedier van Putten 1 uren geluyt	21	1
De 10 ^{de} dito id. Begraving inden kerkedier van Putten Adhaire conculd	11	0
De 11 ^{de} dito id. Begraving inden kerkedier van Putten 1 uren geluyt	21	1
De 12 ^{de} dito id. Begraving inden kerkedier van Putten 1 uren geluyt	21	1

Rekening van de kerkfabriek, waarin de begrafenis van Maria Betten is vermeld.

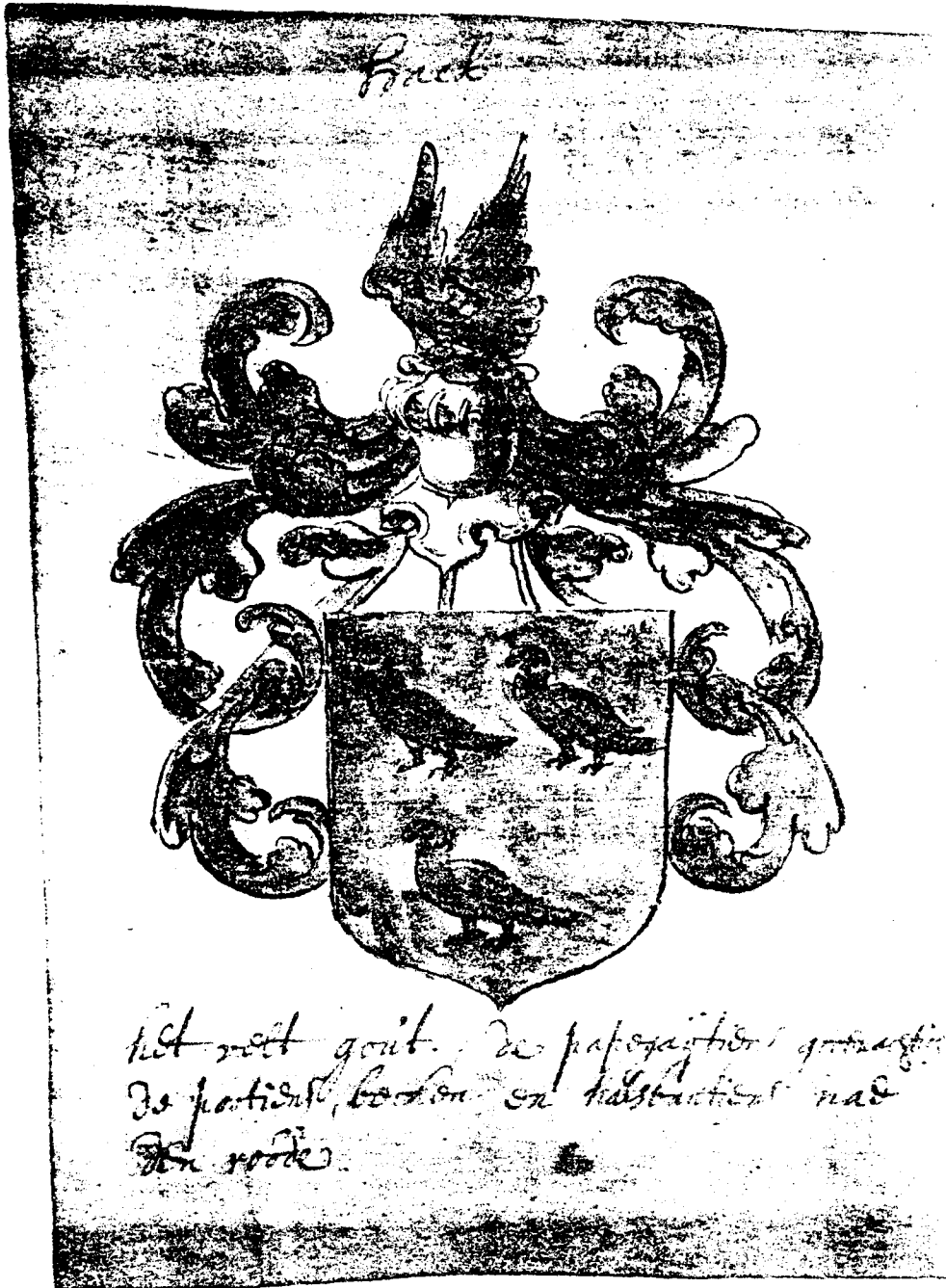
Zij kregen zes kinderen:

1. Gerlacus Hack, geboren 20 januari 1619, gestorven 13 juli 1620.
2. Elisabeth Judith Hack, geboren 7 april 1621 en gestorven op 11 april 1623.
3. Judith Hack, geboren 1 oktober 1624, gestorven 6 juni 1626.
4. Pieter Hack, op 22 april 1634 met een helm geboren en op 30 april daarna overleden.
5. Gerlace Hack, die, drie uren na Pieter, eveneens met een helm werd geboren en op 29 april overleed. Zij werden samen begraven.
6. Maria Hack, geboren op 15 oktober 1617. Zij huwde op 27 november 1640 met Johan Baptista van Aerssen, heer van Triangel, raadsheer ordinair en surintendant van de Raad van Brabant. Hij stierf op 21 november 1656, op de leeftijd van 42 jaar en acht maanden, in Den Haag en werd aldaar begraven. Zij stierf op 21 september 1688, oud 70 jaar en 11 maanden.

Hun kinderen waren:

DE FAMILIE VAN AERSSEN VAN VOSHOL.

1. Jacob van Aerssen, die werd geboren op 22 juli 1641 en drie dagen later stierf.
2. Maria van Aerssen, geboren op 25 september 1642. Zij huwde op 16 september 1663 met Willem Gerardt van Lamsweerde, houtvester en jagermeester van het markiezaat van Bergen op Zoom. (15)
3. Jacob van Aerssen, geboren op 30 september 1644, "gebleven in de bataille van Seneff als Capiteijn onder den Colonel Palm", op de 11e augustus 1674.
4. Cornelis van Aerssen, heer van Hoogerheide, etc., ontvanger generaal van Holland. Hij werd geboren op 16 decem-

Familiewapen van de Familie Hack.

ber 1646 en huwde op 13 november 1678 met Maria Pauw.

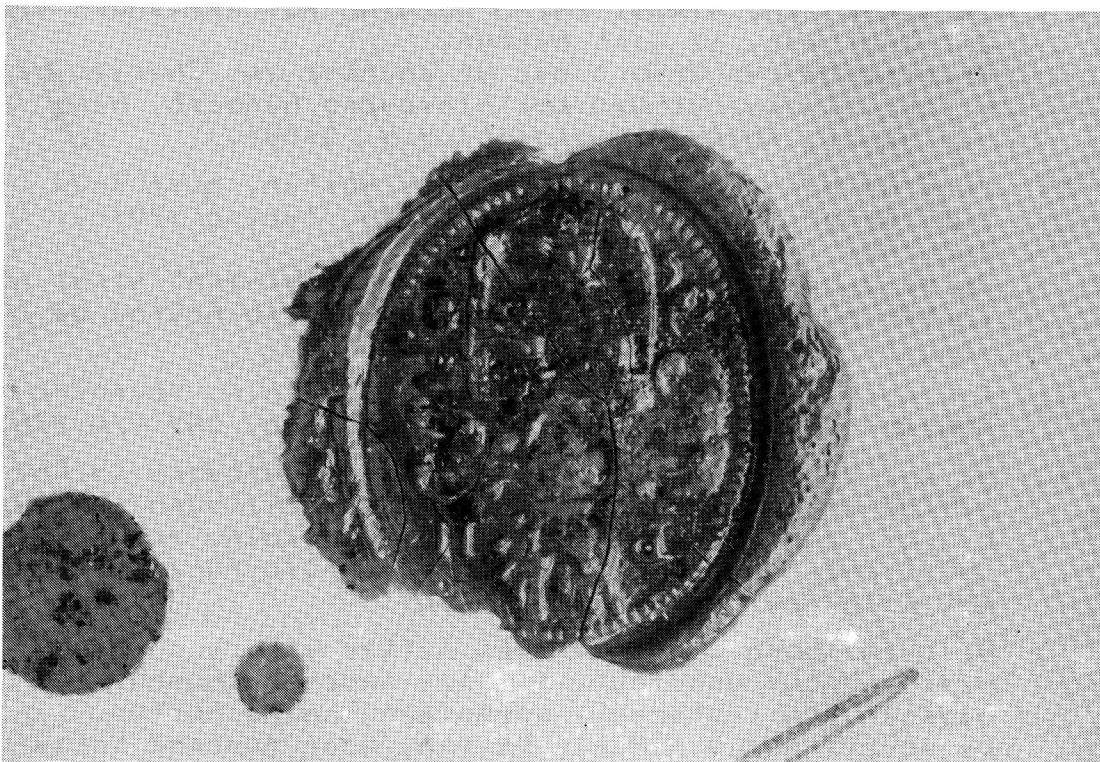
Tot zover de tekst van het fragment, dat grotendeels handelt over de familie Hack, maar mogelijk is samengesteld door een lid van de familie Van Aerssen, toen Maria van Aerssen en haar broer Cornelis nog leefden.

Interessant is de bijgevoegde tekening van het familiewapen van Hack, met een complete omschrijving van de, op de tekening niet zichtbare kleuren:

"het velt gout, de papegaijtiens groenachtich,
de pootiens, becken en halsbantiens nae
den roode"

Een zegel met het familiewapen van de familie Hack, uitgevoerd in rode lak, werd nadien aangetroffen op een "copie de commissie", d.d. 1 oktober 1649, in het Gemeente-archief van Bergen op Zoom. (16)

Bergen op Zoom, 6 juni 1991. Rochus J. van den Bergh.

Familiewapen van de Familie Hack met de initialen P, H.

NOTEN:

1. Archief van de Raad- en Rekenkamer van de markiezen van Bergen op Zoom, Gemeente-archief Bergen op Zoom, hierna afgekort als A.R.R.: inv. nr. 2493.
2. Archief van het Leenhof van het markiezaat van Bergen op Zoom, hierna afgekort als: Leenhof; inv. nr. 13, fol. 163v, 164.
3. Leenhof, inv. nr. 13, fol. 169 e.v.
4. A.R.R. inv. nr. 2453.
5. Leenhof, inv. nr. 13, fol. 132 e.v.
6. Leenhof, inv. nr. 13, fol. 134v e.v.
Charles van Brecht was gehuwd met Katherine van der Noot, de dochter van Roelant van der Noot. (A.R.R. inv. nr. 165.1)
7. Leenhof, inv. nr. 13, fol. 131 e.v.
8. Inventaris van de familie Van Aerssen van Voshol, Rijksarchief te 's-Gravenhage. Zie ook: Beschrijving eener verzameling stukken, afkomstig van de familie Van Aerssen van Voshol, door J.A.G. Verspijck Mijnsen, uit Verslag Rijks Oude Archieven te deel, XXXVIII (1915). Hierin inv. nr. 500.
9. Opvallend is hier de vermelding dat Charles van Brecht en Anna van der Noot (in 1581 weduwe van Jaspas van Laureten) met elkaar waren gehuwd. Wie Alexander van der Noot was, is niet bekend.
Gheertruijt van Brecht was de dochter van Charles van Brecht. Zij was gehuwd met Alexander Oudaert, heer van Ranst, Rijmenant, etc. (A.R.R. 2496).
10. Voor de handtekening van Thomas Betten, zie: R.J. v.d. Bergh: De Vlucht 1583 - 1593, Tijding 1991-1, pag. 40.
Op de rugzijde van het gecopieerde testament staat de (later bijgeschreven) notitie, dat Marie Betten de jongste dochter was van Thomas Betten.
11. Zie noot 8. Beschrijving, door J.A.G. Verspijck Mijnsen. Hierin inv. nr. 288 en de nrs. 289 t/m 296.
12. Op een kopie van het fragment, ondergebracht in hetzelfde archief, zijn hier enkele aanvullingen aangebracht, die door mij niet werden ingevuld. Het betreft onder meer nog een dochter: Petronella Hack, getrouwd met Elias de Cock van Delwijnen.
13. De vermelding Jan(!) Thomas Betten is vreemd, en waarschijnlijk ook foutief. Alle andere bronnen, inclusief zijn testament, vermelden Thomas Betten. De eerste man van Maria Betten, hier genoemd Christiaan Martens, heette in het bovengenoemde testament: Christiaan Mertens.

14. Op 29 november 1625 wordt ene Thomas Hack in Antwerpen veroordeeld wegens oplichting. De uitspraak is "bannisement ten eeuwigen daege op pene van met de koorde gestraft te worden". Is dit soms dezelfde Thomas? Zie: "Index der gebodsboeken 1489 - 1794" in: Antwerpsch Archievenblad, dl. 2, pag. 19, 20.
15. Aanvullende informatie betreft de, niet ingevulde, huwelijksdatum en functie van de bruidegom. Zie: D.T.B.-registers Gemeente-archief Ossendrecht.
16. A.R.R. inv. nr. 2514. Betreft de benoeming van Hendrick Lathouwers van de "Meerhoeff" tot meier van Hoogerheide en Ossendrecht (naast de reeds aanwezige meier).

AFBEELDINGEN:

- Rekening van de kerkfabriek: "Denselven dito (8 juni 1643) is begraven inde kerck weduwe de Vrouwe van Hoogerheijden, 4 uren geluijt". (Begravenis Maria Betten in de kerk van Bergen op Zoom), Stadsarchief inv. nr. 3424, Gemeente-archief Bergen op Zoom.
- Familiewapen Hack.
- Familiewapen Hack, met de initialen P(ieter) H(ack), origineel in Gemeente-archief Bergen op Zoom.
- Stamboom Hack-Pierling, uit: Beschrijving ..., door J.A.G. Verspijck Mijnsen, n.b. afwijkende geboortedatum van Walraven Hack.

OSSENDRECHT AAN DE SCHELDE

Vele eeuwen geleden verstigden zich mensen op het zuidwestelijk deel van Noord-Brabant, bij de Honte of Westerschelde. Oostelijk hiervan ligt van Zandvliet tot Halsteren een duingebied, genaamd de Brabantse Wal.

Diverse beekjes stroomden vanuit het achterland door laagtes naar de Schelde en zorgden voor aanvoer van zoet water. Ze konden ook gebruikt worden door bootjes of vloten voor aanvoer van hout, turf, enz.

Heidevelden en lager gelegen graslanden dienden als voedsel voor de dieren.

De Honte of Westerschelde: een prachtig viswater met op de schorren schelpdieren en groenten zoals de zeekraal, het zeewier en de lamsoor of zulte.

Alles bij elkaar een goed leefbare plaats.

In de twaalfde eeuw zou het hier de naam hebben gehad van Hontemude (monding van de Honte). Het viswater behoorde aan de Norbertijnerabdij van St.-Michiel te Antwerpen. Later komt in dit gebied de naam Ossendrecht voor. Beide namen geven aan een plaats bij of aan de Schelde.

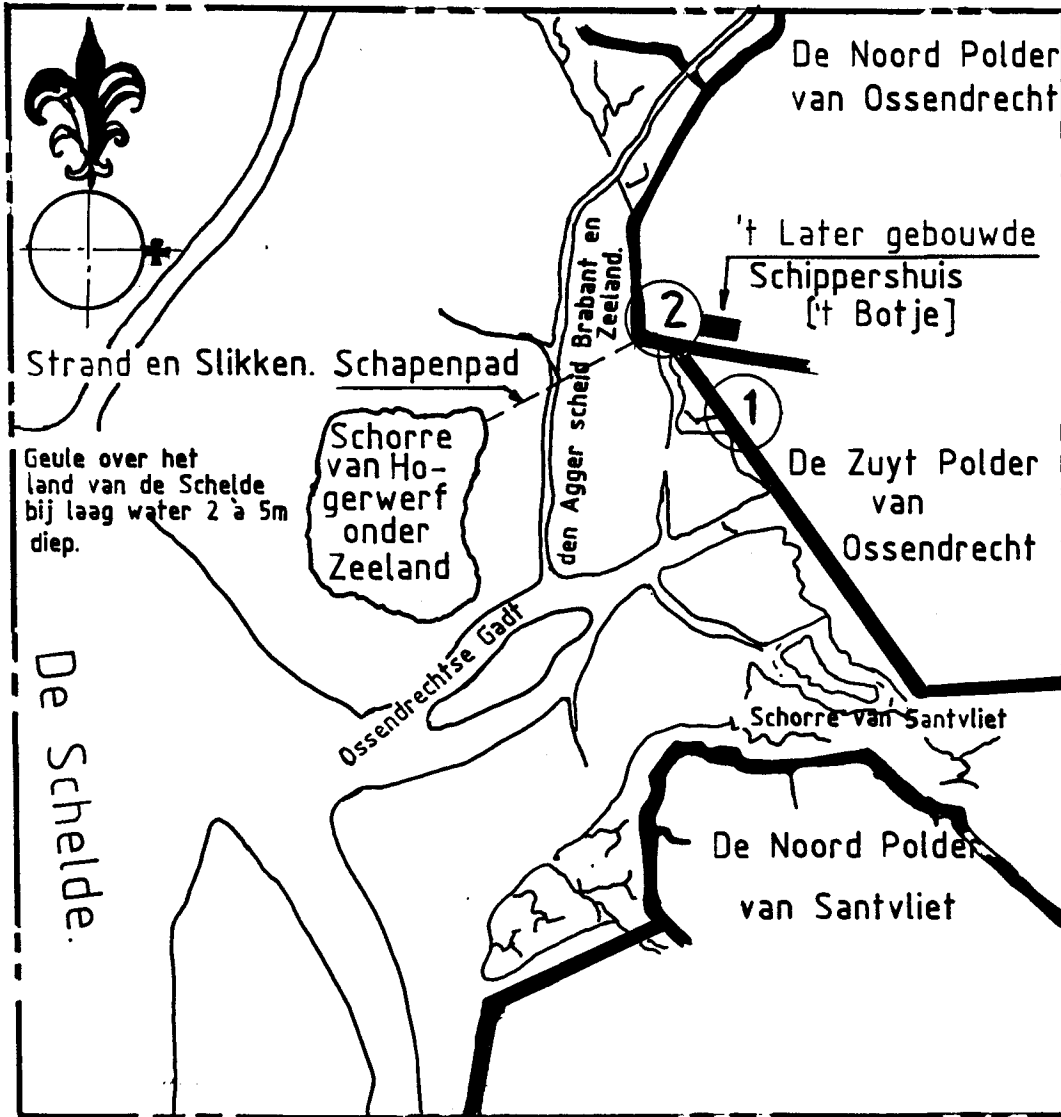
ONDERZOEK.

De heer R. v.d. Bergh is onlangs begonnen met een groot onderzoek naar zeer oude gegevens van de streek en in 't bijzonder die van in en om het "out dorp". In afwachting daarvan begint dit verhaal + 1743.

HET EERSTE HAVENTJE.

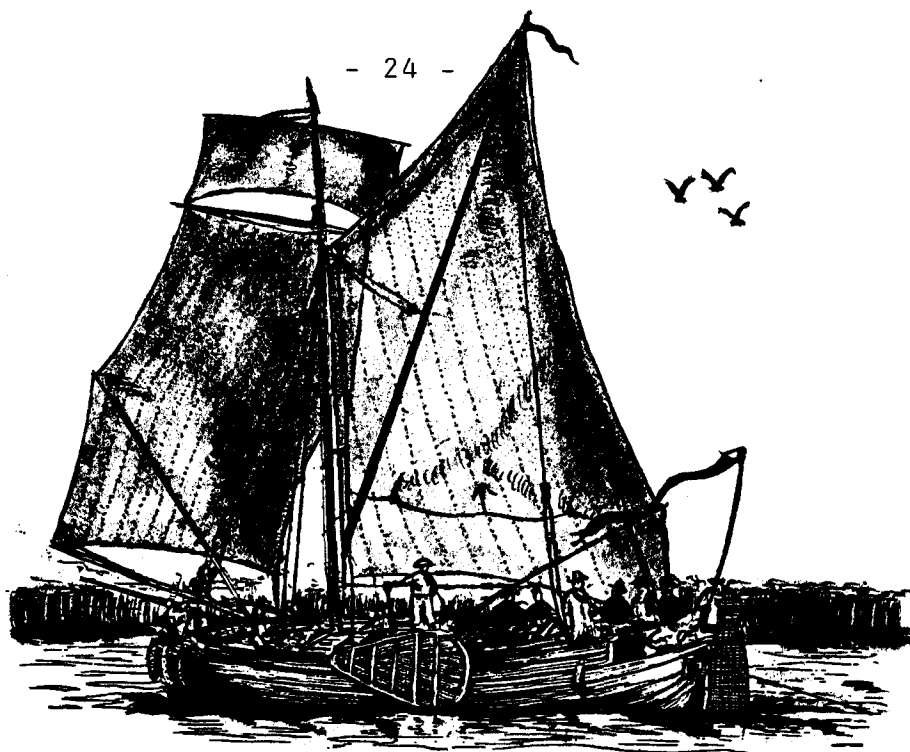
Wanneer in 1743 de Zuidpolder is ingedijkt, heeft het gebied vastere vormen gekregen. De Schelde, die daarvoor dagelijks haar water tot aan de Brabantse Wal probeerde te brengen, is dan door een dijk afgesloten. Men wil dat water wel benutten om te varen. Er komt een haventje (zie afbeelding 1)

Overgenomen van kaart getekend door D. Hattinga
maart 1748.

- 1 - Sluis en haventje. Gebouwd in 1744
- 2 - Spuikom, sluis en haventje. Gebouwd in 1769

Afbeelding 1: Situatieschets anno 1743.

Schip van een beurtschipper uit de achttiende eeuw.

achter de nieuwe dijk van de Zuidpolder, bij het sluisje, dat het Ossendrechtse Gat verbinding geeft met de Schelde.

Er verrijst ook een gebouw voor materialen van de haven, dat de naam krijgt van "'t Magezjntje". Er komt ook een reglement voor het lossen en laden met de betalingsvoorwaarden. Dit alles gebeurt in opdracht van baron Cornelis van Aerssen.

Pieter Swagemakers wordt in 1745 tot , eerste, havenmeester benoemd. Ook een eerste beurt- of marktschipper krijgt zijn aanstelling. Zijn naam is Cornelis van Putte.

Hij gaat verbindingen leggen met Holland, de Zeeuwse eilanden en het Antwerps gebied. Het is slechts voor korte tijd, want in hetzelfde jaar komt hij te overlijden. De weduwe Van Putte zal met een schipper de zaak waarnemen en dat duurt tot 1752. Willem van Gelouw neemt het dan van haar over. Zijn knecht was zijn zwager Jan Ellegaars.

HET HAVENTJE IS GEEN SUCCES.

Het haventje heeft niet het succes wat men ervan verwacht. Een spuikom ontbreekt. Een grotere sluis, waardoor de waterhuishouding in de polder zou verbeteren en de verzanding van het haventje kon worden tegengegaan, kon misschien een oplossing bieden. Al spoedig worden plannen gemaakt voor de bouw van een nieuwe aanleg.

Er komt in 1769 aan het einde van de Oude Dijk, vlak bij waar nu het onlangs gebouwde viaduct ligt, een haven, sluis en een spuikom, genaamd: Haven van de Noordpolder. De activiteit is groot, want direct, op 28 juli 1769, wordt daar Jacobus van Geenhoven benoemd tot marktschipper.

Er zijn dan, met die van de Zuidpolder, twee haventjes. Een half jaar later komt er een bericht binnen, dat Van Geenhoven tussen 27 en 28 december 1769 tijdens een reis onderweg is gestorven.

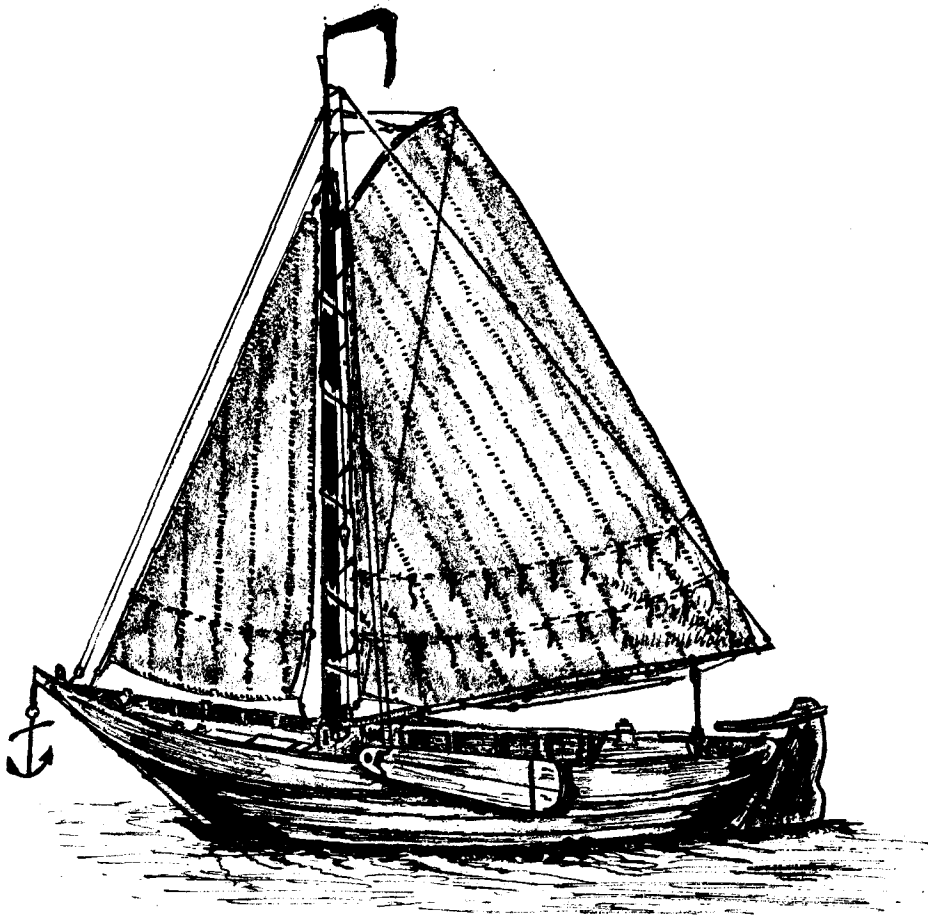
Sollicitaties voor marktschipper komen al snel binnen van de knecht van Van Geenhoven en van Jan Ellegaars, beiden van Ossendrecht en van Adriaan Volkaert uit Bergen op Zoom. Deze laatste zou vier jaar hebben gevaren op het veer Bergen op Zoom - Antwerpen.

Niets wijst op een nieuwe aanstelling. Wel komt er in de persoon van Jan Ellegaars in 1771 een havenmeester. Pas op 23 januari 1775 wordt Willem van Gelouw marktschipper van beide havens.

Een veerverbinding is er dan ook naar Bath en Doel.

In 1782 wordt een huis voor de havenmeester/sluiswachter gebouwd aan de Oude Dijk kort bij het haventje. Hier ontstaat dan het latere café "Schippershuis". Intussen is Johan Swagemakers Jan Ellegaars opgevolgd.

De bootjes die in de haven laden en lossen zijn van het type "hengst" en "hoogaars". De heer van Bergen op Zoom en de marktschipper zijn vrijgesteld van aanleggeld. De rentmeester betaalt wel. Voor de hengst is dat 3 stuivers

Type: Hoogaars.

en voor de hoogaars $\frac{1}{2}$ stuiver. Laden en lossen $1\frac{1}{2}$ cent per sloopmaat.

Voor wagen, trein of ander voertuig bespannen met 2 paarden, iedere reis aan de haven 10 cent.

Voor kar, slede, of ander voertuig bespannen met één paard 5 cent. Paard of rund aan de kade gelost of geladen 5 cent. Ieder varken of schaap 1 cent. Een stök of korf bijen 1 cent. Ook 1 cent voor elke hectoliter graan, geladen of gelost. Suikerbieten of andere gewassen, per 100 kg, aangevoerd met kruiwagen, handkar of ander vervoermiddel $2\frac{1}{2}$ cent. Ingelanden hebben voor vervoer naar de haven vrijstelling. Als iemand in gebreke blijft om te be-

talen, zal de havenmeester hem arresteren en aan de ketting leggen. De ontvangen gelden worden iedere drie maanden door het college van dijkgraaf en gezworenen opgehaald en de penningmeester ter hand gesteld.

In 1785 is Jacobus Swagemakers de nieuwe havenmeester. In dat zelfde jaar ontvangt Pieter Swagemakers nog steeds havengeld van de eerste haven.

Er is nogal wat protest tegen marktschipper Willem van Gelouw. De prijzen die hij vraagt voor vervoer zijn hoger dan zijn toegestaan. Al lijkt het maar centenwerk, toch geeft dat soms grote problemen voor de mensen. Een alternatief is dan de haven van Bergen op Zoom of Berendrecht. Maar het vervoer over slechte wegen daar naar toe is niet aantrekkelijk. Schipper Van Gelouw lijkt dominant en hebbertig. Maar misschien vecht hij voor zijn werk en de centen die afgedragen moeten worden voor de marktschipperspacht.

In 1787 is, naast Willem van Gelouw, een zekere Barent Prins uit Woensdrecht benoemd. Van Gelouw is daar niet mee ingenomen en probeert een van zijn schepen te verkopen. De koper hiervan zou dan, in de plaats van Barent Prins, ook de aanstelling als marktschipper moeten bekomen. Tot 1791 duurt dit geschil.

Op 16 juli 1791 draagt Willem van Gelouw zijn functie over aan Willem de Vos, wonende te Bergen op Zoom.

Er worden dan nog steeds twee haventjes genoemd.

OVERGANG DOOR DE FRANSE TIJD.

In 1793 krijgt Ossendrecht ook te maken met de Franse Tijd, waarbij het moeilijk is een juist beeld te vormen.

Later, als deze periode voorbij is, spreekt men niet meer over het eerste haventje.

In 1809 wordt de Nieuwe Zuidpolder ingedijkt. Verschillende activiteiten, mogen we aannemen, zullen ook via de haven zijn gegaan. Zo ook de aanvoer van bouwmaterialen voor

de grote Franse hoeve, die in 1817 door de familie Vijdt in deze polder is gebouwd. In die tijd wordt er niets vermeld over Ossendrechtse vrachtvaarders. De mensen waren beroofd en arm, en een boot aanschaffen is niet niks.

In het huis op de Oude Dijk komt een nieuwe havenmeester. Zijn naam is Jacobus Cornelissen uit Woensdrecht, die gehuwd is met Dimphina van As uit Ossendrecht.

Als bijverdienste beginnen ze in 1843 met de verkoop van drank. Zo ontstaat dan café "Schippershuis".

In 1852 zijn er, volgens opgave van de gemeente, zes schepjes in Ossendrecht met een inhoud van 15 tot 24 ton.

Namen van schippers worden niet genoemd. Enkele namen staan iets later wel vermeld in Middelburg, te zamen met de typen boten.

Een concert om te vissen hebben dan: Janszoon Jan Cornelissen met een hoogaars; Antoni Withaegs met een hengst; Jan Cornelissen met een gent en Johannes Michielsens met een hoogaars.

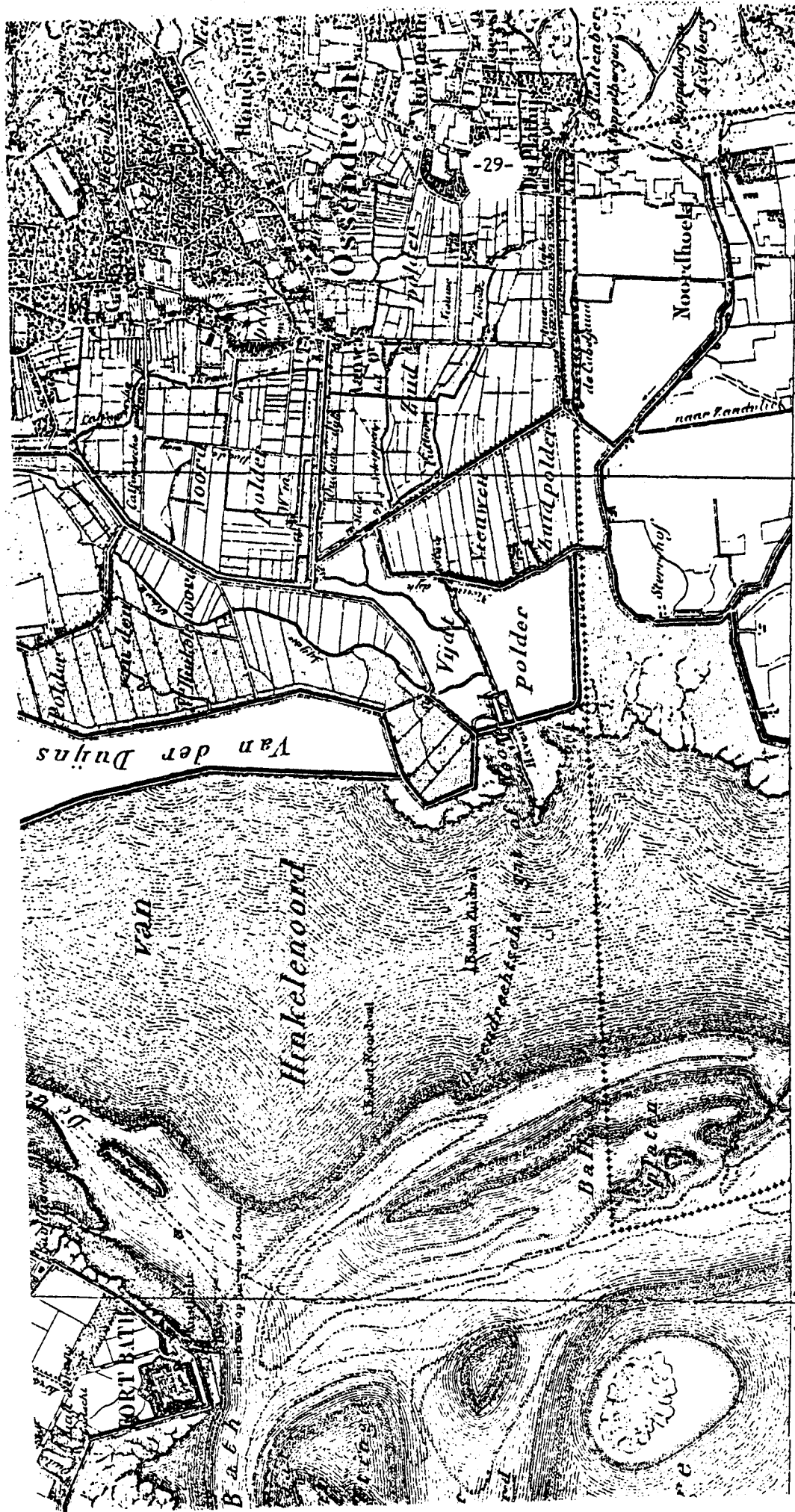
Nog andere vissersnamen vermeldt het bevolkingsregister, namelijk: Cristiaan Wagenaar, Johannes Cornelius Dirks, Johannes Franciscus Antonius Bels en Jan Bapthist Schroeijsers.

EINDE TWEDE HAVENTJE.

In 1860 wordt de Vijdtpolder ingedijkt. Dat betekent dat het Scheldewater verder wordt afgebakend naar het westen. Ossendrecht is dan nog alleen gelegen aan de Schelde, vanaf de nieuwe sluis tot aan de Belgische grens. (zie afbeelding 2)

Het havenhuis dat wordt gebouwd, de sluis en de kade met een halve spuikom is Woensdrechts gebied. De schorren en het water vallen onder Rilland-Bath. Noord-Brabant, Zeeland en België vormen hier een drie-"landen"-punt.

In de volksmond spreekt men van "de zogenoemde" Ossendrecht-

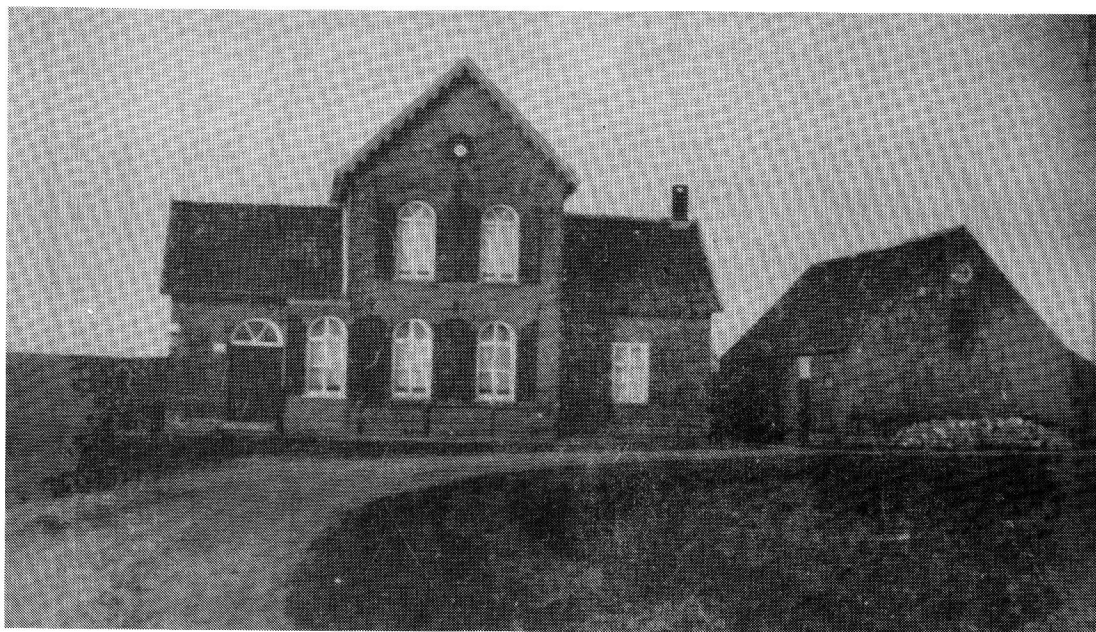
0 33 0

(Huidst)

Afbeelding 2.

Schaal van 50,000.

5000 Ellen.

Het havenhuis.

Links boven: Janus Leijten, de verteller.
In het midden zijn moeder.
Achter het linkerraam is vaag Betje Musters te zien.

se haven, maar ook in officiële stukken wordt de haven zo vermeld.

Het havenhuis/sluiswachterswoning krijgt als bewoners Adrianus Leijten en Barbara van Mechelen, die op 31 maart 1861 zijn gehuwd. Er komt nogal wat activiteit in de nieuwe haven, maar daarover later meer.

In 1985 ontmoette ik, tot ons beider genoegen, een kleinzoon van de eerste havenmeester van de derde haven. Een contact dat we verschillende keren hebben herhaald.

HET VERHAAL VAN JANUS LEIJTEN.

Hij was al even in de tachtig, maar sprak nog graag over de Ossendrechtse "kaai". Van zijn grootvader, die daar als eerste havenmeester was aangesteld. Zijn vader, die de tweede werd, en, zo zei hij lachend: "Ik had de derde moeten worden, maar dat liep anders uit."

Grootvader en grootmoeder hadden een café "Scheldezicht" in het sluiswachtershuis. Eigenlijk waren dat er twee: Eén boven en één onder. (zie afbeelding 3)

Het bovenste was voor de heren polderbezitters.

Zij wilden deze locatie voor ontmoetingen met boeren en pachters en voor bijeenkomsten van jachtpartijen.

Er werd niet alleen gedronken, maar ook gegeten. En zo als Beth de Greef - Musters, toen daar dienstbode, het later vertelde, hadden ze het liefst een lekkere maaltijd met verse paling.

In het "gewone" café werd één maal per jaar, op de maandag in juni van Ossendrechtse kermis, evenals in het dorp zelf, feest gevierd met muziek en dans. Uniek misschien, zo op Woensdrechts gebied. Deze kermis was in hoofdzaak voor de boerengezinnen, ook die uit Zandvliet, Berendrecht en Woensdrecht. "Zo," aldus vertelde Janus in zijn eigen streektaal, "heeft mijn vader daar zijn vrouw opgedaan." Liefde op het eerste gezicht, die tot een huwelijk leidde tussen Victor Leijten en Clemence Willemsen

D R A N K W E T .

V E R G U N N I N G .

(art. 5, tweede lid Drankwet)

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van WOENSDRECHT;

gezien een op 29 Juli 1921 ingekomen verzoekschrift van JOHANNES CORNELIS MUSTERS, van beroep herbergier, wonende te Woensdrecht, om vergunning voor den verkoop van sterken drank in het klein in het voorlokaal aan de Oostzijde en de bovenkamer van het perceel kadastraal bekend gemeente Woensdrecht, sectie F. No. 190, plaatselijk gemerkt C. No. 1 en gelegen in den Vijfdepolder aldaar;

overwegende, dat het ingevolge artikel 4 der drankwet voor deze gemeente vastgestelde maximum aantal der vergunningen voor den verkoop van sterken drank in het klein is overschreden;

overwegende, dat echter ingevolge het bepaalde in het tweede lid van artikel 5 der Drankwet bij schriftelijke ondertekende verklaringen afstand is gedaan door Clemence Willems, weduwe van F.X. Leijten en Johannes Franciscus Kamoen, van de bij besluiten van 30 April 1913 en 22 November 1911 verleende en te hunnen name staande vergunningen voor den verkoop van sterken drank in het klein;

overwegende, dat geen wettelijke bezwaren bestaan tegen het verlenen der vergunning en ook bij hen geen bedenkingen zijn gerezen;

gelet op de drankwet;

b e s l u i t e n :

1. aan JOHANNES CORNELIS MUSTERS voornoemd de gevraagde vergunning te verlenen over het tijdvak van heden tot 1 Mei 1922, behoudens verlenging krachtens het tweede lid van artikel 22 der wet;
2. die vergunning te verlenen voor de volgende localiteiten:
 - a. het beneden voorlokaal aan de Oostzijde
 - b. de bovenkamer van gemeld huis,welke een oppervlakte hebben respectievelijk van 24 en 35 M2.

Woensdrecht 19 Augustus 1921.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VOORNOEMD,

DE SECRETARIS,
(get.) L.A. Soffers.

DE BURGEMEESTER,
(get.) J.J.M. Rubert.

Voor afschrift,
DE GEMEENTE-SECRETARIS,

Naar aanleiding van het bepaalde bij art. 70 der drankwet 1931 is op dit afschrift der akte van bovenstaande vergunning en op de akte dier vergunning aangetekend dat zij op 1 April 1932 van kracht blijvende, alsdan zal gelden als een volledige vergunning.

Bij besluit van burgemeester en wethouders van 26 Februari 1954 is de akte van bovenstaande vergunning en het afschrift daarvan ingevolge artikel 29, 12 lid der drankwet overgeschreven ten name van JOSEPHUS A. G. MUSTERS.

AAN DE BEZOEKERS

MIJNER

HERBERG.

Ik houd mijn huis op goeden regel ;
Ik tap mijn kruik tot aan den pegel;
Ik lach niet om die zijn beschonken;
En drink mij zelve nimmer dronken;
Ik leen niemand tot spelen geld ;
Ik houd nooit van een kwaad geweld;
Ik borg niet veel, of ik moet weten,
Dat zij 't betalen niet vergeten;
Ik bedien met blijdschap iedereen;
Ik ben met mijn dagelijks brood tevreên,
De nering is mijn lust, mijn wensch,
Gods zegen en de gunst der mensch,
Ik tap in kruik en ook in glas,
Genever, bier of wat het was,
Hetzij het burgers zijn of heeren,
Al die mij met hun gunst verëeren,
Ik verzoek de vrienden in mijn huis,
Ik of mijn vrouw zijn altijd t' huis.

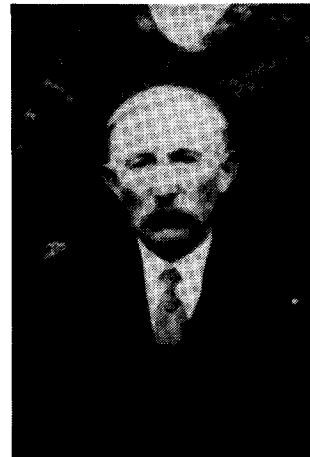
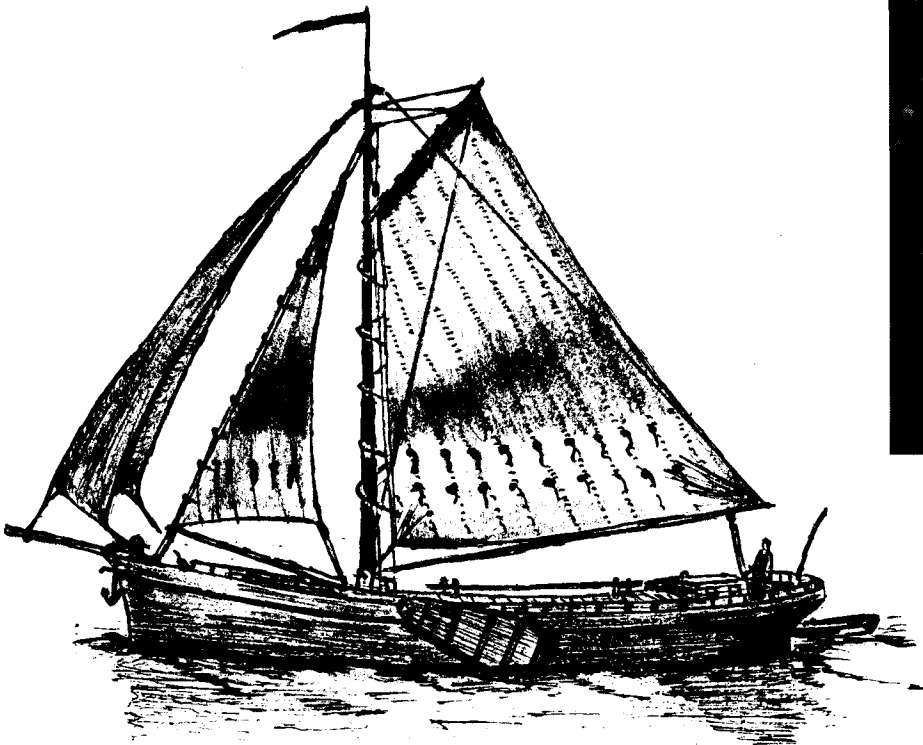
Uw Dienaar.

A. LEIJTER.

uit Berendrecht. Janus groeide hier op met zijn broertjes en zusje en alles liep naar wens. Dat alles werd plotse-
ling verstoord toen zijn vader in 1914 kwam te overlijden.
Daar zat moeder met haar jonge gezin, ver van het dorp,
maar ook door de oorlog van 1914 - 1918 afgesloten van
haar familie in België. Ze beleefden moeilijke tijden.
Grote steun ondervond zij van haar dienstbode, Betje Mus-
ters.

De haven is, ondanks de oorlog, niet gesloten geweest.
Dat blijkt ook uit de boekingen van havengelden over die
jaren. Een schipper uit Zandvliet, die dus niet naar Bel-
gië kon, had de Ossendrechtse kaai als thuishaven.

"En," zo vertelt hij verder, "deze man is later met mijn
moeder getrouwd." De keuze die toen moest worden gemaakt
was tussen het havenmeesterschap of schipper blijven.
Het werd varen en zo zijn zij op de kaai weggegaan. Het
is dan 1919. Vic Huijbrechts, want zo heette hij, had een
prachtige boot.

Afbeelding van een kluiper, gevaren door Vic. Huijbrechts.
Zijn kluiper droeg de naam "Advendo". Foto: Vic. Huijbrechts.

Janus ging met hem en zijn moeder varen. Enkele kinderen werden bij familie ondergebracht. "Ik vond het een prachtig leven aan boord. We kwamen overal. Een wereld ging voor mij open. Alle soorten vrachten. Flink werken, maar dat was niet erg. De mooiste vracht die we eens hebben vervoerd was een volle boot met klompen. Mijn moeder vond dit alles minder aangenaam. Zij was misschien niet de echte schippersvrouw en daarbij ook nog gescheiden van haar andere kinderen."

Vic Huijbrechts begreep het. De boot werd verkocht en een verenigd gezin betrok een boerderij in Berendrecht. Janus is, na zijn huwelijk met Gusta van Meir, ook boer geworden in Zandvliet. Vaak fietste hij op hoge leeftijd nog naar zijn geboorteplaats. Tot zijn dood, enkele jaren geleden, noemde hij zich "een zoon van de kaai".

DE TWEDE VRACHTSCHIPPER.

Ossendrecht kende nog enkele vrachtschippers. Een daarvan was Cornelius Josephus Withaegs, geboren op 19 mei 1853.

Het begon al met zijn vader Antonius. Deze was de zoon van de cichoreifabrikant Gerard Withaegs en Dimphina Adriaansen. Ze woonden vlak naast de kerk van Ossendrecht, aan de oostkant ervan.

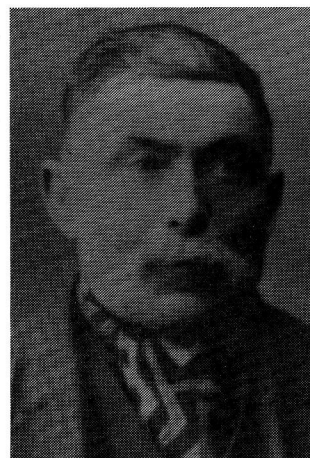
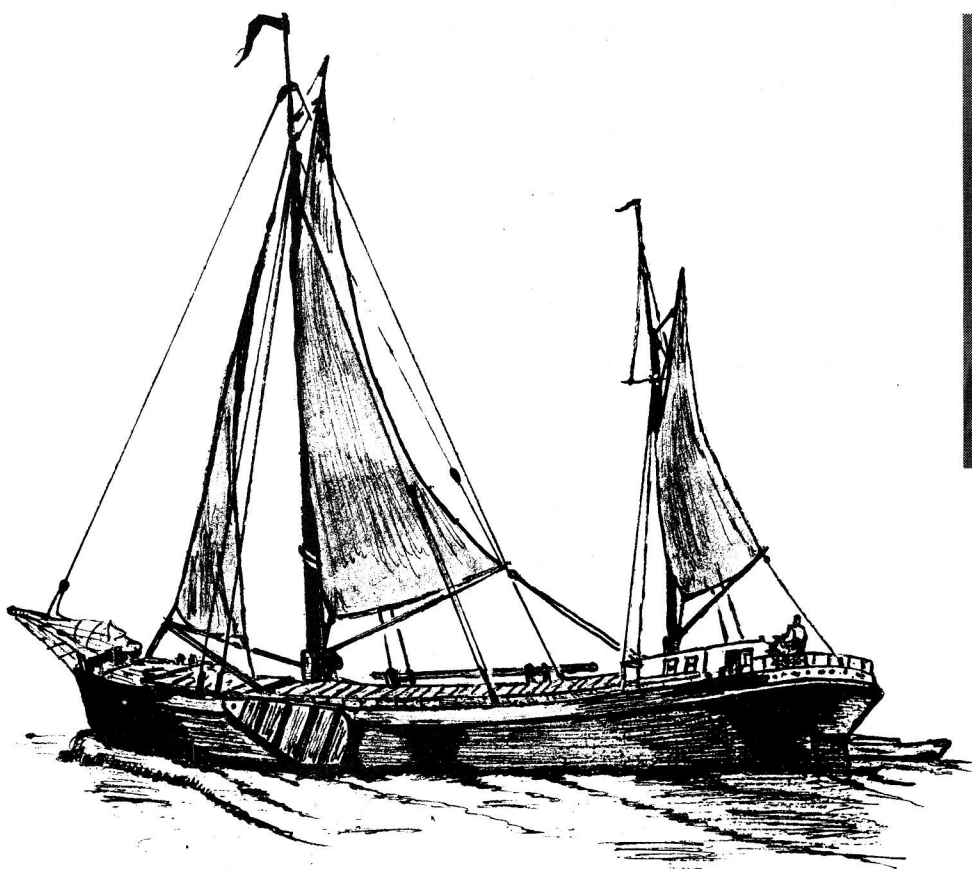
Zijn ene zoon begon in 1855 met de cichorei op Calfven en een andere zoon was toen schipper. Hij vaarde met een "hengst". De haven was nog bij het "Schippershuis".

Daar vond hij ook zijn vrouw Johanna Adriana Cornelissen, dochter van de havenmeester. Ze gingen er inwonen.

Nadat er kinderen werden geboren, vermeldde later de burgerlijke stand twaalf personen Cornelissen en Withaegs in het "Schippershuis".

Een zoon en opvolger was Cornelius Josephus, die later huwde met Judoëa Carolina Stok, geboren op 24 december 1857; in Ossendrecht beter bekend als Klien Stok.

Vader en zoon Withaegs zullen de geschiedenis ingaan als de vervoerders van de cichoreiwortelen. Zij hebben vanaf de beginperiode, eerste helft negentiende eeuw, tot ongeveer de jaren 1925 het leeuwedeel vervoerd. Dat deden ze voor de fabrieken van Mattheussens, Mattheussens-Withaegs, voor broer en oom Withaegs op Calfven en vooral voor de Gebroeders de Beukelaer in Ossendrecht en Antwerpen. Het moet wel goed gegaan zijn, want de zoon kon zich een prachtig en prima zeilschip aanschaffen. Het was een tweemaster klipper; voor die tijd het neusje van de zalm.

Een tweemastklipper, zoals die werd gevaren door C.Withaegs.
Zijn schip droeg de naam "Zelden van Pas".
Op de foto: Corn. Jos. Withaegs.

Vindt 11

1412	24		De registratie deel 19 nummer 642 Dertig Augustus 1904 dertien Eigendomsverklaring: Ondergetuende Cornelis Jacobus Mithage Schipper, te Oudevecht, verklaart hiermede eenige eigenaar te zijn van het ijzeren klip peruship genaamd: "Geldervan, pad". groot ongeveer 240 toerd, gevonden te Rammstond meer in het jaar 1913 welk schip nog aanmer kan eenig hypothekhouder is te boek geteld. Rammstond meer Augustus 1913 Gedeckend G. J. Mithage De registratie te Rotterdam den 25 Augustus 1904, een blad voor 4 rooie. Ontvangene een recht, een gulden twintig cent De Ontvanger G. J. Gedeckend de Eerdingen Overeenkomstig was het origineel De fd. Bewaarder der Hypothek 1904
	38	2	De registratie deel 19 nummer 644 Dertig Augustus 1904 dertien

11

De overlevering zegt, dat ze ook tochten maakten voor de cichorei naar Engeland. Zijn broer Antonius Leonardus, die ervaring had opgedaan in het leger bij de mariniers, was bij hem in dienst. De cichoreiwortelen werden in blokjes gehakt, gedroogd en zo vervoerd. Grote hopen lagen er vaak op de kade. Dit vervoer leverde geen vol jaar werk op. Vele andere opdrachten zijn er ook uitgevoerd in België en Nederland. De familie Withaegs - Stok had een huis in de Bokkestraat, de latere O.L.V. ter Duinenlaan, tegenover het Heillooppad. Ze woonde er samen met het gezin Gorrissen-Withaegs en de kinderen. "Grootvader was bijna altijd van huis," zo vertelde Piet Gorrissen uit Bergen op Zoom. Goed kan hij zich nog herinneren met zijn tiende jaar te hebben mogen meevaren op de Schelde. De schipper is gestopt met varen ± 1925, om voor goed te gaan wonen bij zijn vrouw en dochter. Hij is dan ± 72 jaar. De klipper is verkocht. Hiermee verdween één van de mooiste boten die Ossendrecht heeft gekend. Zijn vrouw en dochter dreven een winkeltje met de meest benodigde huishoudelijke artikelen én een café dat dezelfde naam droeg als hun boot. De knecht Withaegs stierf op 27 januari 1930 en de schipper zelf op 10 maart 1938, bijna 85 jaar oud. De winkel en 't café gingen dicht vóór de tweede wereldoorlog.

NOG EEN VRACHTVAARDER.

De derde zeilvrachtvaardersfamilie heette Kloeck. In 1791 werd te Zandvliet Johannes Baptist Kloeck geboren. Hij was van beroep handwerker en huwde met Martina Breëns. In 1830, bij de geboorte van een zoon, staat bij het beroep van zijn vader: schipper. Een volgende zoon, geboren 18 april 1832, komt in de voetsporen van zijn vader en wordt ook schipper. De jonge man komt in contact met de mensen van het "Schippershuis" in Ossendrecht en huwt met de dochter, Suzan Cornelissen. Ze gaan wonen in het dorp.

Vanuit de haven zijn geen gegevens bekend over wie er vracht binnenbracht of afvoerde. Alleen het havengeld werd geboekt. In het dossier van de grindweg Hoogerheide-Kabeljauw staat bij reparatie-opdrachten ieder jaar b.v. schipper Kloeck wel vermeld. Zo ook Franciscus Vidal, schipper uit Zandvliet en Cristiaan Kwik uit Berendrecht. Als inhoudsmaten werden toen gebruikt: kubieke el en "stère" (kubieke meter). De vrachten bestonden toen ook uit kolen, bouwmaterialen, graan, wortelen, mais, stro, hooi, zand, enz. Schipper Kloeck zou vier bootjes hebben gehad, maar waarschijnlijk niet in Ossendrecht.

Zijn zoon Peter Johannes, geboren te Ossendrecht op 30 oktober 1865, wordt zijn opvolger.

Hij komt bij zijn vader in dienst en deze leert hem alles over het schippersvak. Niet alleen varen, maar ook het vertrouwen te winnen van de bevrachters. Al spoedig is Piet Kloeck eigen baas en zeilt hij of zijn leven ervan afhangt.

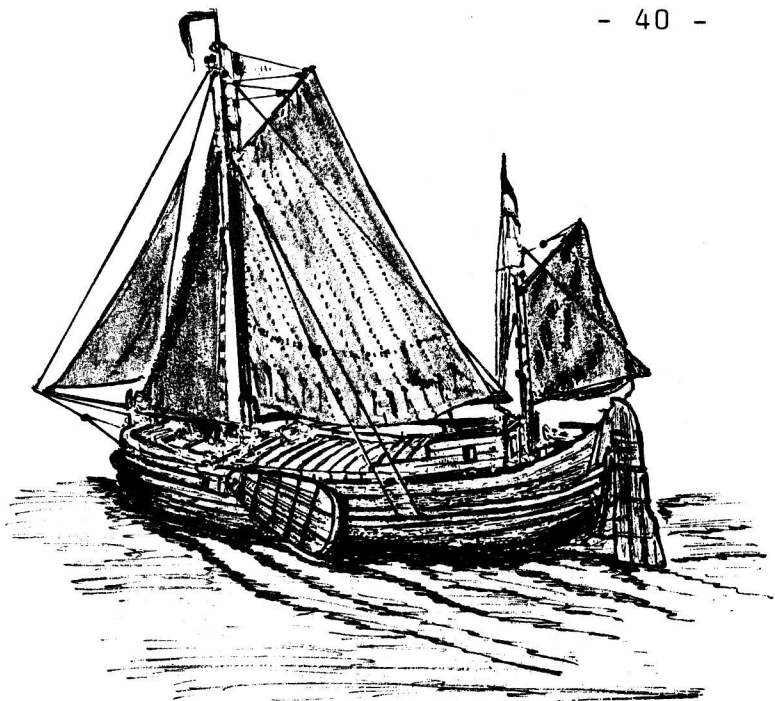
Zijn levensgezellin wordt Suzan van Velthoven uit Ossendrecht, waarmee hij in 1891 huwt.

Zij is de dochter van de boswachter, wonende aan het Heillooppad. Ze is niet zo'n waterrat maar gaat toch mee varen. Na een kleine onderbreking, bij de geboorte van hun kind, is ze weer snel aan boord, niet vermoedend dat de grote waterdooop spoedig zal komen.

Het eerste schip van Piet Kloeck was een "otter", een overdekte schuit genaamd "De Vier Gebroeders".

Verder staat daarvan vermeld, dat het schip mag dienen voor vervoer van alle goederen, maar niet tot vermaaken aangelegde, noch in beurtvaart. Naar eigen schatting van de schipper had het een inhoud van 72 ton.

Het moet gebeurd zijn te Antwerpen in juni 1893, de baby is dan 9 maanden, dat schipper Piet, geholpen door de knecht, het ruim met mais had gevuld. Men wilde gaan rusten, om de volgende dag vroeg af te varen. Plotseling, Piet was nog aan dek, werden ze aangevaren door de Zweedse

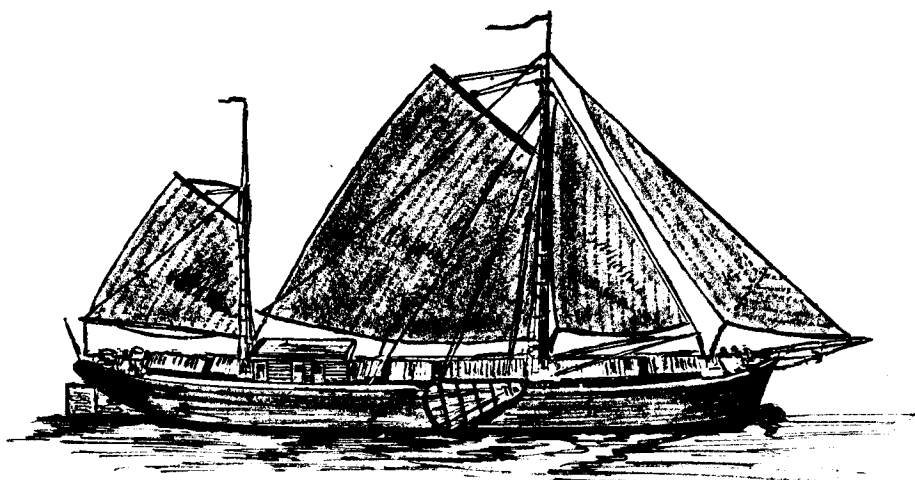
Een otter, zoals die werd gevaren door Piet Kloeck.
Zijn otter droeg de naam "De Vier Gebroeders".
Op de foto: Piët Kloeck.

motorboot "Atlanta". Op het nippertje, voordat zijn schip de diepte in ging, kon hij met vrouw, kind en de knecht in de reddingsboot komen. Maar nog was het gevaar niet geweken. De reddingsboot zat nog met een touw vast. De knecht had de tegenwoordigheid van geest met zijn mes vliegensvlug het strak getrokken touw in één haal door te snijden. Hun bootje richtte zich van voren weer op en ze waren gered. "De Vier Gebroeders", die hij van zijn vader had gekregen, verdween onder water bij St.-Anneke te Antwerpen.

Piet Kloeck had veel spijt van deze zeilboot. De otter was een goed vaartuig. Bij goede wind kon hij het mennen als een koppel paarden.

ZIJN TWEDE BOOT.

Lang treuren lag niet in de aard van de schipper. Kop in de wind en opnieuw beginnen. Deze gedachte heeft hij vast gehad bij de aanschaf van een andere boot, een Rijnschip. De naam werd "Vrouwe Clara". De moeder van Piet

Een Rijnschip zoals dat gevaren werd door Piet Kloeck.

was in 1882 gestorven en zijn vader was hertrouwd met Clara de Laat. Of hij daarom zijn schip die naam gaf, is niet meer te achterhalen. Het was ook een overdekte schuit van \pm 100 ton. Grotere vrachten konden ermee vervoerd worden en Kloeck ging er mee de Rijn op.

Hij had zich geërgerd op de Maas richting Maastricht: minder wind, stil liggen wachten langs de kant, of soms met een paard voortgetrokken worden. Dat was toch niks voor een echte schipper. De Rijn, de Schelde, dáár kon je varen.

Maar hij wilde nog meer: Erkend worden, erbij horen.

Na bijna vijf jaar ging zijn wens in vervulling. Op 18 februari 1897 werd hem het schipperspatent verleend volgens artikel 15 der toenmalige Rijnvaartakte tot het voeren van een zeilschip op de Rijn van Keulen tot aan de zee. Alleen de besten konden dat bereiken.

Het Staatsblad van 1892, No 216 vermeldt vele artikelen waaraan moet worden voldaan. Hij moest met zijn schip en twee aanbevelende getuigen verschijnen in een van de steden Amsterdam, Rotterdam of Dordrecht, waar een commissie van deskundigen voor de Rijnvaart was ingesteld.

Piet had zijn doel bereikt! Mooiere en betere opdrachten

VERKLARING

TOT HET BEKOMEN VAN

EEN RIJNSCHIPPERSPATEENT.

Opgemaakt overeenkomstig de bepalingen van Artikel 2 litt c en Artikel 13 van het Koninklijk Besluit van 5 September 1892 (Staatsblad n°. 216).

De Commissie van deskundigen voor de Rijnvaart te Nordrecht verklaart, op grond van de overgelegde getuigschriften van de schippers J. Poock en P. C. Boelen opgemaakt ten overstaan van de Commissie van deskundigen voor de Rijnvaart te Nordrecht den 15 Augustus 1899 dat de persoon van K. P. v. d. Vliet wonende te Giedrecht een leer- of diensttijd in het schippersbedrijf van 9 jaar, van 1890 tot 1898 heeft doorgebracht, waarvan 4 jaar aan boord van vaartuigen, die den Rijn over het gedeelte van tot Kaulen hebben bevaren; ~~en dat hij gedurende jaar van tot de Stoomvaart praktisch heeft beoefend.~~

Nordrecht den 15 Augustus 1899

De Commissie voornoemd,

J. P. v. d. Vliet

K. J. v. d. Vliet

P. v. d. Vliet

(Kosteloos volgens Koninklijk Besluit van 5 September 1892 (Staatsblad n°. 216).

Eenzelfde verklaring heeft schipper P. Kloeck ontvangen. Deze is echter niet meer voorhanden. Zie pagina 43.

1897

Scheepspatenben.

16 Feb	62	Akten van P. J. Klaeek, te wijk. Aecht, om een Rijnsch. kaden f. 18 Feb. A. A. Duf ter wijk. A. G. als overn. v. d. d.
16 -	63	Akten van M. Grouw, te Grouwen als. v. v. v. 18 Feb. A. D. Duf ter wijk. A. G. als overn. v. d. d.
16 -	64	Akten van S. Druis, te Geemheid, om een scheepspatenben. 18 Feb. A. D. Duf ter wijk. A. G. als overn. v. d. d.
17 -	42	Akten van H. Wapner, te Amst. v. d. a. om overn. v. d. d. om een scheepspatenben, om een v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d. in Emanuel. v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d. v. d. d.
17 -	43	Akten van J. v. d. Berg, te wijk. om een scheepspatenben. 19 Feb. A. D. Duf ter wijk. A. G. als overn. v. d. d.
17 -	44	Akten van R. Maas, te Amst. om een scheepspatenben. 19 Feb. B. Duf ter wijk. A. G. als overn. v. d. d.
19 -	28	Akten van W. J. van Zweden, te wijk. om een Rijnsch. patenben. 22 Feb. A. D. Duf ter wijk. A. G. als overn. v. d. d.

waren het gevolg. Zijn vrouw hield het voor gezien en stopte met varen. Zij ging terug in Ossendrecht wonen, waar ze haar handen vol had met haar drie zoons en een dochter. Deze laatste kwam te overlijden op 25-jarige leeftijd. Dit is voor hen de zwaarste klap geweest in hun leven. Piet Kloeck was een van de laatste zeilvrachtvaarders van Nederland. Hij was daartrots op.

Op latere leeftijd verkocht hij zijn boot, maar stopte nog niet met varen. Met een "schokker" ging hij terug de Schelde op om nog een aantal jaren van de visvangst te leven.

Op 28 december 1941 waren Piet en Suzan 50 jaar getrouwd. Door de oorlogsomstandigheden werd het in alle stilte gevierd. Na het overlijden van zijn vrouw is Piet uit Ossendrecht vertrokken en ging hij bij het gezin van zijn zoon in Berg aan de Maas wonen. Hier in Limburg wierp hij het anker uit.

Wat leeftijd betreft was hij een oude man, maar zeker niet versleten. Ziek-zijn had hij nooit gekend en de eetlust van hem moet op het gezin aanstekelijk hebben gewerkt. Alle dagen kon men hem vinden bij de boten aan het Juliana-kanaal. Als verteller kende al spoedig heel het dorp Opa Kloeck. Veel had hij meegemaakt en de verhalen rolden er zo maar uit. Over Ossendrecht, Over zijn vader, die met veel waardigheid gouden oorbellen met de afbeelding van een anker droeg. Over zijn dienstdienst bij de marine en over de vele aanlegplaatsen aan Rijn en Schelde.

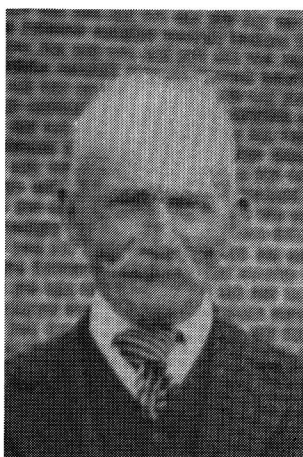
Berg aan de Maas ging zich opmaken voor een groot feest. Op 30 oktober 1965 zou Opa Kloeck zijn 100ste verjaardag vieren.

Op 31 augustus is hij even voor een kleine revisie in het ziekenhuis opgenomen. Hier op kamer 11B te Sittard leeft hij nog steeds in de hoop en het vertrouwen de honderd gemakkelijk te halen. Dan gaat het plotseling toch snel achteruit. Begin oktober strijkt Piet Kloeck, een sterke schipper, die 60 jaar had gevaren, voor het laatst de zeilen.

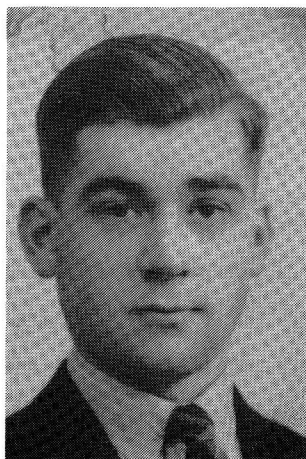
TERUG NAAR DE HAVEN.

In 1919 hadden de Leijtens het Ossendrechtse havenhuis vaarwel gezegd. De nieuwe havenmeester werd Cornelius Musters-Snepvangers. Hij was de zoon van de jachtopziener Antoon Musters uit het "Schippershuis" aan de Oude Dijk. Sjors Musters-Oerlemans, de zoon van Kees, volgde hem op. Zo heeft de familie Musters meer dan 50 jaar de verantwoording gedragen voor het wel en wee van de "zogenoemde" Ossendrechtse haven.

Het echtpaar Cornelius Musters-Snepvangers

Het echtpaar Sjors Musters-Oerlemans.

Hun zorg gold niet alleen de boten, die hun vracht kwamen halen of brengen, maar ook het bedienen van de sluis. Ook menige nacht waren ze present om bij storm en springtij de zaak onder controle te houden. Indien nodig water ophouden in de spuikom voor het peil in de polder, om het vervolgens weer te spuien en op die manier de vaargeul

open te houden. Een volle spuikom trok altijd, vooral 's zondags in de zomer, veel belangstelling.

Dan had het alles weg van een zwembad. Dit kwam zeker

De Ossendrechtse spuikom als zwembad.

ook hun café "Schelde-
zicht" ten goede.

Vele drankjes zijn hier genuttigd bij een gesprek van de dag, of een sterk, of nog sterker verhaal.

In de haven werden schepen gelost met bouwmaterialen, kunstmest en landbouwproducten, zoals aardappelen en bieten.

Ook vertrokken er vele vrachten draineerbuisen van de Ossendrechtse pannenfabriek van Hendriks, bestemd voor de inpoldering van de Zuiderzee.

"PEEËN LAAIEN."

Voor het laden en lossen van diverse vrachten waren geen vaste havenwerkers in dienst. De aan- en afvoer was daarvoor te klein. Maar als het "peeën"-(bieten-)seizoen begon, dan stond er een groepje sterke mannen klaar.

Vroeger werden de bieten onder toezicht van de havenmeester gemeten in maatbakken. In 1908 komt er op de "kaai" een waag. Een weegbrug gebouwd door G. Moors.

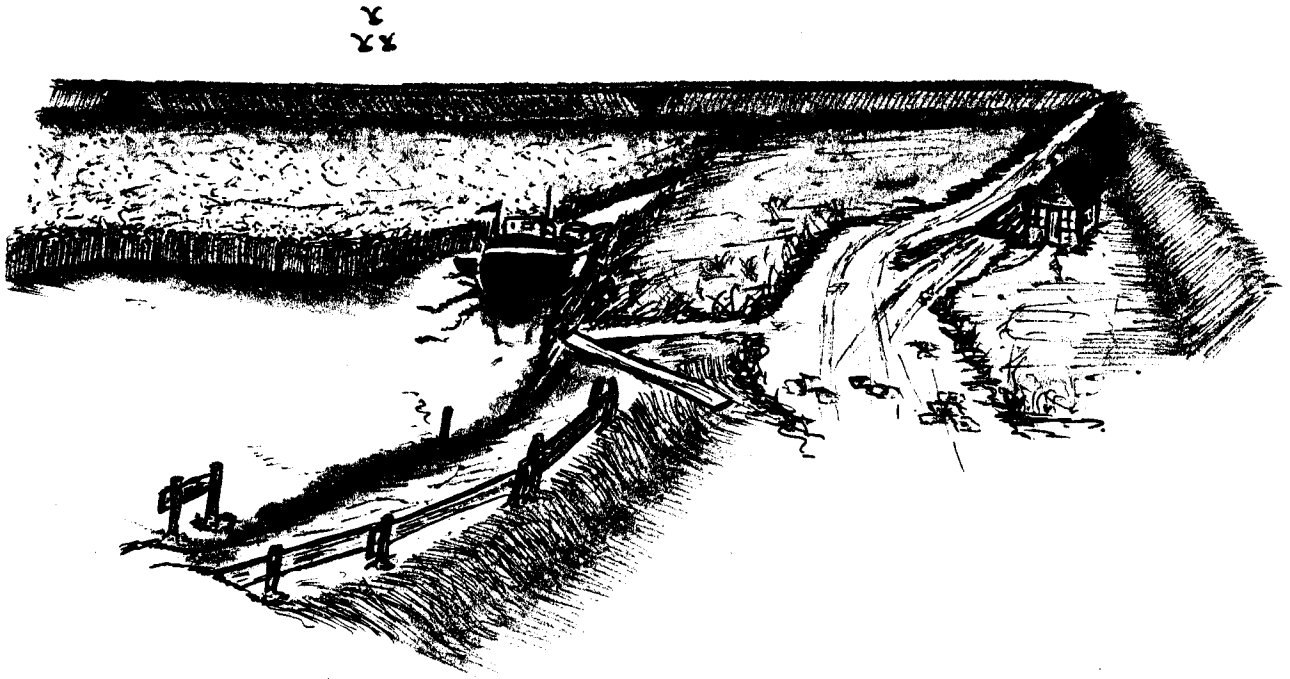
De boeren leverden hier per kar of boerentrein. De boten van 150 tot 250 ton werden volgereden met behulp van kruiwagens met een stevig ijzeren wiel en een bak met een inhoud van \pm 100 kg. De betaling werd verrekend per ton.

In een zeer hoog tempo reden deze mannen, als koorddansers, over de kruiplanken de ruimen vol. 's Zondags werd er niet gewerkt, wel 's nachts indien dat nodig mocht zijn. Als de boten gevuld waren, konden deze specialisten ingezet worden in de Woensdrechtse haven of op de Frederik te Berendrecht. Een bepaalde ploeg heeft dit werk 25 à 30 seizoenen gedaan. Hun namen mogen zeker ook worden vernoemd: Janus"van Ante" (Swagemakers), Vien van Thillo, Janus"van Kiske Bries" (Jansen), vader en zoon Piet "van Nonkels"(de Dooij), Sjef"de Koei" (Dekkers). Tot hun werkzaamheden behoorde ook kunstmest lossen, balen van 100 kg op de rug. Later werden de suikerbieten met vrachtwagens vervoerd. De weegbrug verdween in 1957 voor een restwaarde van f 400,--. In verband met het onderhoud aan de haven heb ik nog gekend: Gust Hendrickx, Sander de Lang en Kees Wils.

In de binnenkil en de spuikom werd nog per boot geschouwd.

Het schouwen per boot. Van links naar rechts:
Een knecht, zittend Piet Melsen, de veldwachter A. Dingemans,
een knecht en Louis Melsen. Na afloop werd er een borrel
gedronken.

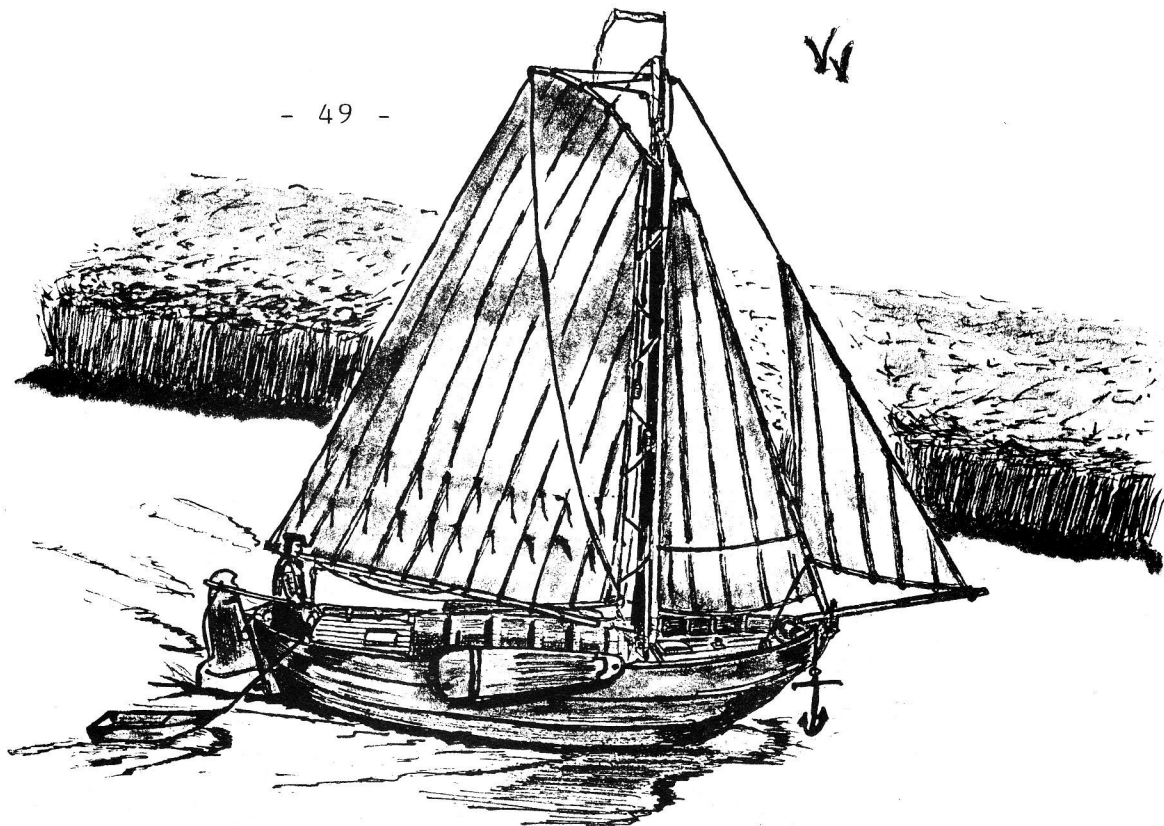

Compositietekening van de weegbrug met de haven, 1946.

DE VISSERS.

Ossendrecht heeft in de periode van zijn haventjes altijd vissers gekend. Maar hun aantal was beperkt. Men onder- vond concurrentie van vissers uit Zeeland, Bergen op Zoom en vanuit België. Ook van mensen, die stiekem vis- ten. Op 3 mei 1784 kwam daar al een verbod op en werd vooral gecontroleerd op beschadigingen die werden aange- bracht aan riet en rijshout. Van de vissers met een con- cent is een van de bekendste de familie De Moor.

Cornelis Damianus de Moor, zoon van Adrianus de Moor en Anna Catharina Wuijts uit Woensdrecht, huwde in Ossen- drecht met Petronella Withaegs en vestigde zich op Calf- ven. Men kent ze beter onder de naam "Stekel" Moor. Oude mensen weten zich misschien nog de twee boten te herin- neren, die geschilderd waren op de voorkant van de tap- kast in hun café.

Een hengst, zoals die werd door Gerardus de Moor.
Zijn schip droeg de naam "De Onrust". Foto: G. de Moor.

Zijn boot was een "hengst" van acht meter, die later in de familie is vervangen door een grotere van twaalf meter. Er werd gevist op bot, garnalen, enz. Zijn zoon Cornelius Gerardus en zijn vrouw Johanna Mathilda Maria v.d. Poel, in de volksmond "Jans van de Bosboer", hebben het werk voortgezet. Later ging dat met behulp van hun zonen Piet

Gerardus de Moor

en Sjef. Ze woonden in de Molendreef. Het was een keihard beroep. Sjef weet ervan mee te praten. Vader was heel veel op de Schelde: grote vangsten, kleine vangsten; goed weer en slecht weer. Ongeregeld door het steeds veranderen van eb en vloed. De schipper moest op de platen vissen die groot genoeg waren voor de netten. Ze wisten precies de plekken, zoals b.v. de Grote Bol en de Kleine Bol. Namen door de vissers zelf gekozen, die in hun

kringen de juiste plaats aangave .

LETTERTEEKEN EN NUMMER VAN INSCHRIJVING <i>R. L. V.</i>		GEMEENTE <i>Killendal</i>	
UITGEOEFEND WORDENDE VISSCHERIJ <i>Kustvisserij</i>			
BIJZONDERHEDEN VAN HET VAARTUIG			
Soort <i>Stengot Halfgedekt plankbodem vaarburg</i>		Naam <i>De Annet</i>	
Bruto Netto	inhoud <i>8</i> M ³	Aantal der bemanning <i>Twee</i>	
Naam en voornamen van den eigenaar <i>Cornelis Gerdanus de Moor</i>		Woonplaats <i>Wierden</i>	
Vermeldenswaardige bijzonderheden be- treffende de soort en de plaats der uitgeoefende vis- scherijen:	<i>Es wordt gevist in de Westerschelde van Killendal tot aan de Belgische grens en in de Oer-gebied Heenveldt-Moerwin.</i>		
DAGTEEKENING VAN DE INSCHRIJVING <i>Killendal</i> den <i>19</i> <i>19</i>			

Copie van de vergunning om op de Westerschelde te mogen vissen.

Visser De Moor bracht zijn vis vaak via de zandkreek, die tussen de Ossendrechtse en Woensdrechtse haven lag, naar de dijk van de Anna-Maria-polder.

Daar, zo had hij afgesproken met zijn vrouw, moest ze op een bepaald tijdstip wachten met de kruiwagen. Na een lange tocht heen en terug naar de Molendreef, was aan haar en de kinderen de taak om de vis zo snel en vers mogelijk aan de man te brengen.

Hun boot kon men ook instellen op garnalvangst op de Westerschelde.

De Moor bracht ook vangsten naar Breskens, waar een vismeelfabriek was. Veel werd er uitgevent, ook door andere personen, die een centje wilden bijverdienen.

In bepaalde seizoenen werd er vis vanuit IJmuiden met trein en tram tot op de Aanwas bij hen aangevoerd. Hun boot kon dan soms ingezet worden voor transport van hooi of stro maar ook van grond voor de aanleg of versterking van dijken.

Moeder Jans vond dat ze een dubbele taak had: geld overhouden voor het huis en een ander potje vullen voor het op peil houden of vernieuwen van de boot.

Een buitenkansje was de pleziervaart. Een gezelschap van de baas met zijn personeel huurde de boot af. De schipper deed zijn werk, men viste, of hij viste voor hen.

Een moeilijke, maar dankbare rol speelde visser De Moor in de jaren dertig door een Belgische visser te redden, toen bij slecht weer zijn boot tot zinken kwam.

Bij de familie De Moor zijn ze met hun zeilboot, waar later ook een motor is ingebouwd, blijven varen tot 1947.

De visverkoop, met aanvoer vanuit IJmuiden, duurde tot in de jaren '50.

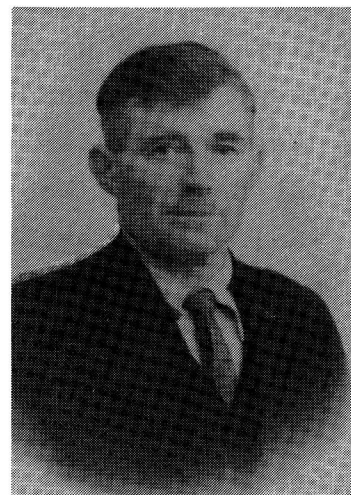
VISSER BOEIJKENS.

Charel Boeijkens - Sloven was van Belgische afkomst.

Hij viste op de Schelde met een sloep.

In 1934, toen zijn zoon Piet ook mee ging varen, werd er een motor ingeplaatst. Ze waren geregistreerd onder nr. RL 6. (RL>>Rilland)

Hun ligplaats was bijna altijd de zandkreek. Ook hij probeerde, evenals de anderen met inzet van leden van het gezin, een plaats te veroveren als visser en visverkoper. Voor Charel Boeijkens was geen lange periode als visser weggelegd. Op 10 juli 1940

Charel Boeijkens

was hij uitgevaren voor een normale visvangst. Zijn eerste partij vis deed hij in de beun. Dat is een bak met gaten, waar water door kan, maar die toch drijft, en waarin de vis dus langer vers blijft. Hij had deze vast gebonden en achter gelaten bij de Woensdrechtse Kil.

Later, toen hij de beun weer wilde ophalen, gebeurde er iets heel onverwachts hier in de Woensdrechtse haven. Als de sluiswachter ging spuien, dan werd er op de sluis een vlag geplaatst ter waarschuwing. Bij het open draaien komt er namelijk een massa water, die tegelijk zand en modder meesleurt.

Bøeijkens is daardoor verrast, meegetrokken en verdronken. Zijn zoon, die hierbij ook aanwezig was, probeerde hem nog te redden. Maar dat bleek onmogelijk.

De oorlog, die op 10 mei was uitgebroken, is, zo zegt men, de reden geweest waarom de vlag niet kon worden geplaatst. Men vond zijn lichaam pas 10 weken later terug in de schorren.

VISSER LEIJTEN.

De Leijtens waren dan wel in 1919 van de "kaai" vertrokken, maar hun naam zou er tot het einde van het haventje mee verbonden blijven.

Het waren echte vissers en vooral Gust was op de "kaai" niet weg te slaan. Ook hier natuurlijk hetzelfde beeld: vader vist, moeder en de kinderen zorgen voor de afzet naar de klanten. De zoon, John Leijten, vertelt daarover, dat het vaak een hoop werk was. "Eerst waren we blij met veel vis; later vonden we het ook wel eens een last om alles aan de man te proberen te brengen. Dan moet je veel deuren opendoen. De klanten leer je wel kennen. Mensen die gelijk kopen, anderen twifelen, maar kopen ook. Bij weer anderen kon je nooit een visje kwijt." Een prachtig ritueel vond hij het bij Wieske "van Teske Michielsen".

Ze pakte de vis, rook eraan en vroeg: "Is ie gevangen of geraapt?" Zei dan: "Hij stinkt", maar ze kocht altijd.

Gust Leijten.

Gust Leijten vaarde eerst onder RL 6 en een latere vergunning was voor de RL 20. Deze gaf aan: het hebben en houden van een zeilboot met buitenboordmotor in de Ossendrechtse haven, ten behoeve van zeilen en vissen in de Kil en op de Westerschelde. Na het dempen van de haven is hij uitgeweken naar de Oosterschelde.

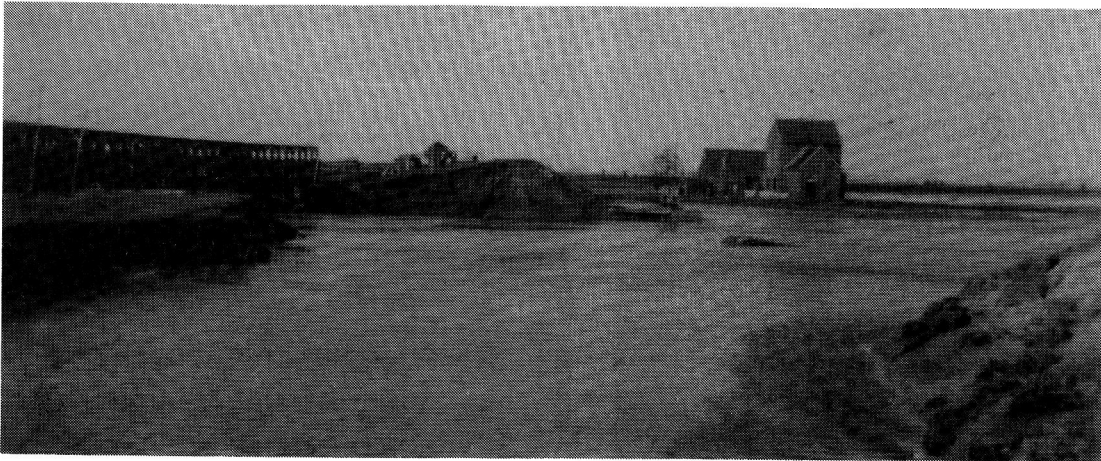
Door ongelukkige omstandigheden, bij opkomend water, is Gust Leijten verdronken. Zijn beide zoons John en Frans, zetten de drang die de Leijtens altijd hebben gehad, om op en bij het water te zijn, voort op de Oosterschelde.

Nog meer vissers, mét en zonder bootjes, heeft Ossendrecht gekend. Een vissersclub, "De Scheldevissers", had zijn locatie in het café van Jos Musters en Adriana Oerlemans, hier op de "kaai", met als hoogtepunt het jaarlijkse teerfeest.

Moeilijke tijden kende ook de familie Musters in de oorlog. Minder activiteiten, een beschadigde sluis, en de angst voor het Duitse V 1-wapen, gericht op Antwerpen en de Schelde.

Na de oorlog keerde het alledaagse levenspatroon weer terug. Een drukke periode was er in 1952 bij de aanvoer van bouwmaterialen voor de totstandkoming van het Ossendrechtse kazernecomplex. In 1953 gevolgd door de grote ramp van de watersnood. Een groot gat geslagen, ten zuiden van hun woning, zorgde voor een volledige isolatie

van de buitenwereld. Gelukkig zonder persoonlijk letsel, maar wel met een ontredderd beeld en de gevolgen daarvan.

De watersnood en de gevolgen voor het havenhuis.

DE TERUGGANG.

Doordat het transport via de weg steeds meer toenam, zakte de havenbedrijvigheid verder af. Een van de laatste karweien hier in het polderlandschap was het leggen van leidingen onder het later aangelegde Schelde-Rijnkanaal. In een barak bij het havenhuis zat de schrijver Hendrik Mattheussens als laatste "klerk" in dienst bij de haven voor het in- en uitboeken van alle materialen die hiervoor gebruikt werden.

Deze werken werden uitgevoerd door K.W.Z. (Kombinatie Zinker Westerschelde), waarbij ook de haven werd gebruikt.

In 1968 hebben de twee vissers Jappe de Greef en Corrie Burremans een opdracht uitgevoerd voor de Belgische Televisie. Een tocht vanuit de "kaai" over een gedeelte van de Westerschelde met speciale aandacht voor de visvangst, die hier een grote verandering stond te wachten bij de komst van het Schelde-Rijnkanaal.

De beelden zijn later via de Belgische Televisie uitgezonden.

Het verval van de Ossendrechtse haven.

De werken i.v.m.het Schelde-Rijnkanaal door K.Z.W.

De boot waarmee de opnamen voor de Belgische Televisie werden gemaakt.

EINDE HAVEN.

Medio 1971 is van hieruit de toegang per boot naar de Westerschelde afgesloten. Jos Musters legt, na 33 jaar, zijn functie als havenmeester neer en ook het dagelijkse spel van eb en vloed behoort tot het verleden.

Waar eens de zeehondjes in de haven te zien waren en zelfs een dolfijn de binnenkil kon bereiken, is door deze afsluiting een geweldige ingreep gedaan in dit prachtige natuurgebied.

Bij een bezoek aan de familie Popping-Musters, zij is de dochter van de laatste havenmeester, hebben we alles de revue nog eens laten passeren. Zij zijn de bewoners van het oude havenhuis in de nu zo rustige omgeving. Het café is al vele jaren gesloten. Toeristen die langs komen, kunnen dit gebouw maar moeilijk plaatsen hier in de polder. De vraag wordt dan vaak gesteld, of dit eens een klooster of kerk is geweest.

Van binnen is de caféruimte veranderd in een gezellige kamer en er is prachtig renovatiewerk verricht. Vanaf de kamer boven in westelijke richting kijkend, heeft men een prachtig uitzicht op het landschap. Over de oude vaargeul heen zien ze de drukte op het Schelde-Rijnkanaal

en verder op varen de boten op de Westerschelde. Vlak achter de dijk ligt het terrein waar eens de kade en de haven waren.

"Bij zeer zware storm;" zegt zij, "ben ik nog niet helemaal gerust. Rijkswaterstaat doet nog aan dijkverhogingen bij Bath. Ik hoop nooit meer een watersnood mee te maken."

Als haar wens in vervulling gaat, en dat hopen we allemaal, dan zal het water van de Schelde nooit meer het Ossendrechts gebied bereiken en heeft het in 1971 dus definitief afgedaan, als zijnde een dorpje aan de Schelde.

Hoogerheide, 24 juni 1991. P.J. van de Bussche.

BRONNEN:

Gemeente-archief te Ossendrecht:
de nrs. 1228, 1241, 1612, 1613, 1618, 1625, 1626 en 1630.

Gemeente-archief te Bergen op Zoom:
A.R.R. de nrs. 480, 2623 en 2628.

Het Polderarchief te Woensdrecht:
nr. 126.

Het kadaster te Rotterdam

Het algemeen Rijksarchief/tweede afdeling
Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid:
Scheepspatent 1899, inv. nr. 1429
Inv. nr. 2208, dossier 219; Index 1897, blz. 14.

Bevolkingsregisters van Zandvliet, Ossendrecht en Woensdrecht.

Krantenknipsels uit Limburg (zonder naam en zonder datering).

Rijksarchief Directe Registratie Domeinen in Zeeland:
de periode 1807 - 1899.

De Stadsbibliotheek Middelburg: Kaart Hattinga.

Inventaris bestuur visserij op Zeeuwse stromen:
1825 - 1969. J.P.B. Zuurdeeg, 1974.

R.E. Kunzel, D.P. Blok en J.M. Verhoef: Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1900. (Hontemuden)

Met dank aan de heer J. van Dooren voor de gemaakte tekeningen en aan allen die mij hun medewerking verleend hebben.

RELIGIEUZE SPOREN UIT OUD-OSSENDRECHT

EEN BIJZONDERE VONDST.

Op een zaterdag in mei 1990 werden er tijdens grondwerkzaamheden in de wijk "Peeberg" te Ossendrecht door de heer P. van Oevelen een aantal interessante vondsten gedaan. In eerste instantie werden er laat-middeleeuwse scherven aangetroffen. Enthousiast meldde hij dit aan het bestuur van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier". Reden genoeg om verdere graafwerkzaamheden ter plaatse te gaan verrichten. Bij het verder graven werd er ook een zeer fraai gegoten metalen kruisje aangetroffen. (afb. 1)

We houden ons eerst bezig met de vraag naar de mogelijke historische betekenis van deze vondst; daarna beschrijven we het kruisje nog nader.

VERPLAATSTE KERN ?

Als we af mogen gaan op de archeologische vondsten welke de laatste jaren in Ossendrecht zijn gedaan, is het niet denkbeeldig dat de kern van het middeleeuwse dorp zich geografisch op een andere locatie heeft bevonden dan waar deze zich thans bevindt. Soortgelijke verplaatsingen deden zich in de late middeleeuwen ook voor bij veel dorpen die zich aan de boorden van de Ooster- en Westerschelde bevonden. Zo verging het ook met de, niet ver van Ossendrecht gelegen, Zeeuwse dorpen Rillanden Bath. Na de St.-Felixvloed van 1530 werden ze verlaten, maar op nog geen kilometer afstand landinwaarts weer opgebouwd onder dezelfde naam. Zo kan het ook Oud-Ossendrecht zijn vergaan. (1) Dat de middeleeuwse bewoningssporen die er te Ossendrecht werden aangetroffen niet uitsluitend op de hoge Brabantse Wal gezocht moeten worden, werd in 1987 duidelijk, toen bij grondwerkzaamheden op de "Aanwas" laat-middeleeuws materiaal werd aangetroffen wat op eventuele bewoning kon

duiden (2)

Nadat begin 1990 een artikel verscheen, waarin melding werd gemaakt van een "Oud Dorp", een oud dorp dat gesitueerd werd in de omgeving van dezelfde "Aanwas", werd door de werkgroep Archeologie van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier" besloten om dit gebied wat intensiever te onderzoeken en alle grondwerkzaamheden in de omgeving nauwlettend te volgen.

Na enige maanden leidde dit tot interessante resultaten.

Afb. 1.

Bloemkruis, waarbij het losse corpus van Christus op het kruishout is vastgeklonken door middel van drie nagels.

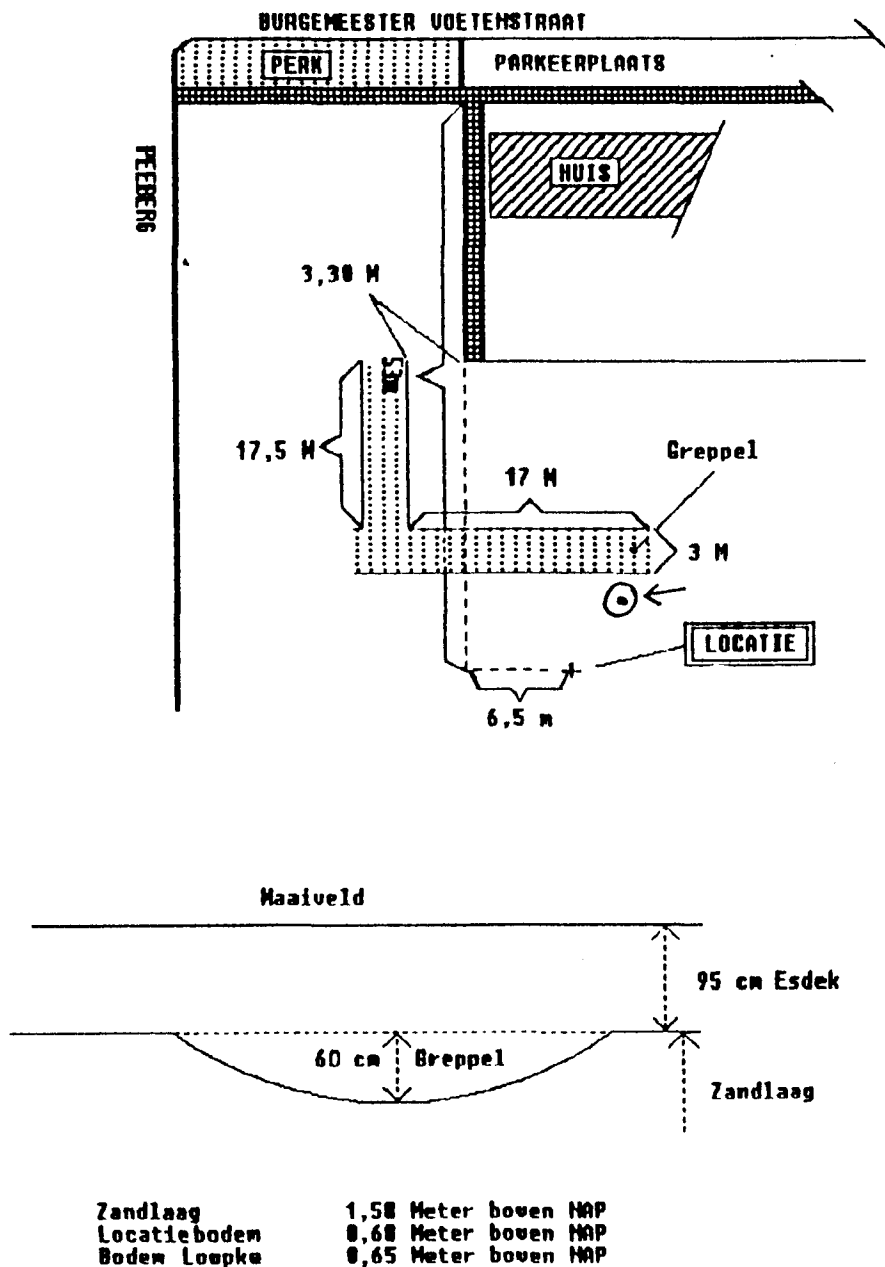
In de vier passen zijn de vier evangelisten symbolisch weergegeven.

Volgens Trempeaus (+ 202) was het de Logos zelf, die Ezechiël in zijn visioen van de Trematorf, de vier wezens, die later de symbolen zouden worden van de evangeliën, c.q. van de evangelisten, aanschouwde.

Afm. bloemkruis:
lengte 11,5 cm,
breedte 8,1 cm.

Peeberg Ossendrecht.

mei 1990

Afb. 2: Peeberg Ossendrecht. Vindplaats met pijl aangegeven.
Tekening: K. Roskamp.

WAARDEVOLLE VONDSTEN.

Tijdens de genoemde grondwerkzaamheden ontdekte men in een ondiepe bouwput in de niet ver van de "Aanwas" gelegen woonwijk "Peeberg" (afb. 2) een duidelijke verkleuring in het grondoppervlak. Bij nadere inspectie werd een aantal 15e eeuwse scherven aangetroffen, wat een reden was het bestuur van de werkgroep Archeologie over deze vondst in te lichten. Voorzitter de heer K. Rosskamp kreeg van het gemeentebestuur volledige medewerking om een archeologisch onderzoek in te stellen waarbij zelfs de bouw voor een week werd stilgelegd. Ondanks dat deze opgraving nog niet is afgerond, kan al wel worden vastgesteld dat de grondverkleuring werd veroorzaakt door de vulling van een gegraven "sloot". (3)

Tegen de een weinig schuin oplopende slootrand bevonden zich op regelmatige afstand wilgenstronkjes parallel met de slootrand meelopend.

Vegetatie van lisdodden en kroos duiden erop dat zich water in deze diepte bevond. Uit de vulling van dit slootgedeelte werd behalve aardewerk, leer en glas ook een aantal metalen voorwerpen geborgen, waaronder een drietal met een religieus karakter. (4)

Als eerste en meest bijzondere voorwerp een fraai gegoten kruisje.

We gaan hier eerst nader in op het zonder meer meest bijzondere voorwerp: een fraai gegoten metalen kruisje.

EEN LODEN JUWEEL.

Dit fraai gegoten kruisje (afb. 1), dat is vervaardigd uit een voor de late middeleeuwen veel toegepaste loodtin legering, is ongetwijfeld het interessantste metalen voorwerp dat op de vondstlocatie "Peeberg" werd aangetroffen. Er zijn andere varianten bekend van dit zogenaamde bloemkruis, zij het dat deze qua afmeting en uitvoering toch alle van elkaar verschillen. In Engeland zijn enkele

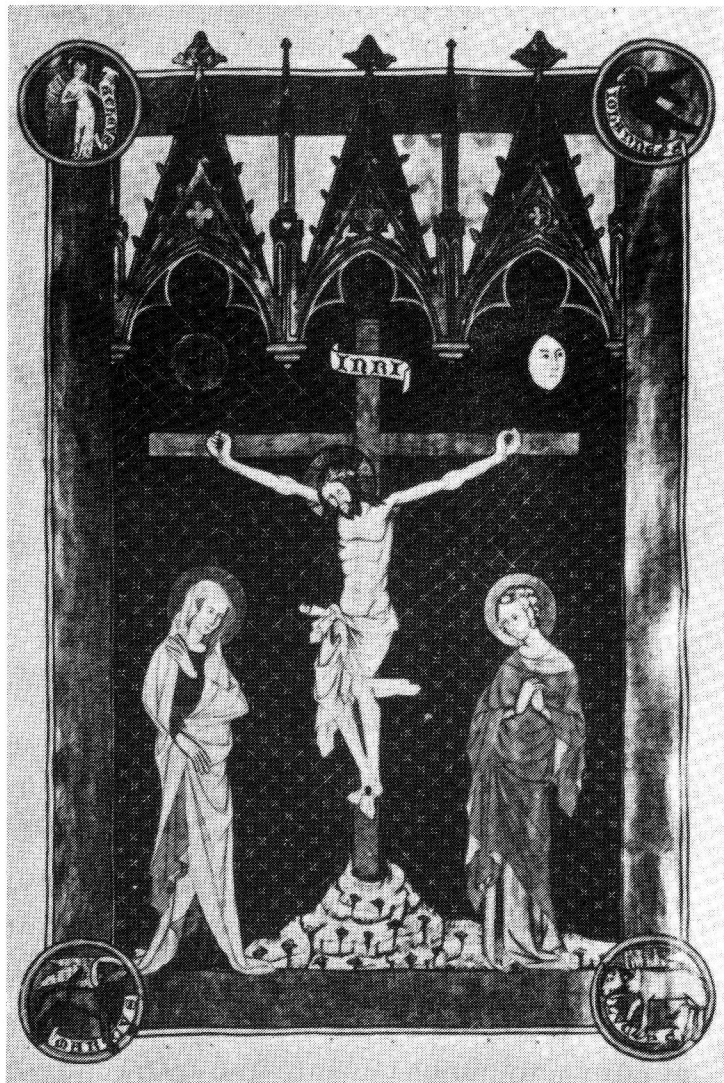

Afb.3: Pelgrimsteken afkomstig uit Boxley, (volgens Mitchiner). Bloemkruis met daaronder een voetstuk in de vorm van een schrijn of abdij. Naast het voetstuk bevindt zich een biddende monnik of pelgrim met een gebeds-snoer in de hand.

Afwijkend ten opzichte van de Engelse exemplaren is de decoratie op de kruisbalken zelf; deze bestaat uit gekrulde ranken met bladeren. Deze decoratie ontbreekt bij de in Engeland aangetroffen exemplaren. Bijzonder fraai is het afzonderlijk gegoten corpus van Christus dat heel realistisch op het kruishout is vastgeklonken. Door de schuine stand van het hoofd wordt vooral het lijden van Christus aangetoond; dit in tegenstelling tot het Engelse exemplaar (afb. 3) wat heel statisch is gemodelleerd. Bij het Ossendrechtse exemplaar bevindt zich achter het hoofd van Christus een nimbus met in het veld een boogversiering. De doornenkroon is op eenvoudige

soortgelijke kruisjes aangetroffen die in eerste instantie veel gelijkenis vertonen, maar bij nadere beschouwing toch belangrijk verschillen. De belangrijkste overeenkomst is de bloemdecoratie die zich aan de randen van de kruisbalken bevindt. Logischerwijs werd aan deze decoratie de naam "Bloemkrans" ontleend, maar het is mij niet bekend of deze naam in de late middeleeuwen ook al werd gebruikt voor dergelijke kruisjes.

wijze als een getwijnd koord uitgebeeld. Opvallend bij ons crucifix is het ontbreken van een titulus. Omdat een bevestigingsgaatje in het kruishout ontbreekt, mag worden aangenomen dat dit nooit aanwezig is geweest. Heeft een reliekkruis misschien als voorbeeld gediend voor ons crucifix? Reliekkruisen werden eveneens vaak rijk versierd met bloemen, ranken en vierpassen. Bovendien was een titulus zelden aanwezig. Als geheel is het Ossendrechtse exemplaar zorgvuldig afgewerkt en heeft een fraaie vormgeving. Alle uiteinden van het kruishout lopen uit op een gotische vierpas met daarin uitgebeeld de symbolen van de vier evangelisten (afb. 4). In de bovenste vierpas, die door een nagel werd doorboord, wordt Johannes symbolisch uitgebeeld in de vorm van een adelaar. In zijn evangelie benadrukt hij vooral de godheid van Christus. St.-Lucas wordt in de onderste vierpas gesymboliseerd in de vorm van een os.

Afb. 4: Kruisigingsscène met Johannes en Maria staande naast het kruis op de Kalvarieberg. In de cirkels worden de symbolen van de vier evangelisten uitgebeeld.

Dit omdat Lucas Christus vooral beschrijft als slachtoffer. De linker vierpas laat een gevleugelde jongeman zien met een bandrol in de hand. Deze jongeling symboliseert Mattheus die zijn evangelie begint met een stamboom waarmee hij de menselijke herkomst van Jezus benadrukt. In de rechter vierpas moet volgens de iconografie een leeuw zijn afgebeeld, die St.-Marcus symboliseert. Marcus benadrukt daarmee in het bijzonder het koningschap van Christus.

VERGELIJKING MET ANDERE KRUISJES.

De vraag wat voor functie en herkomst dit crucifix heeft kan nog niet met zekerheid worden beantwoord. De redenen hiervan zijn ten eerste het ontbreken van voorbeelden op beeldmateriaal uit de tijd waarin het kruisje in gebruik was en ten tweede is er geen literatuur aanwezig waarin zo'n voorbeeld wordt behandeld.

Enig vergelijkbaar materiaal komt voor in een boek, dat is geschreven door Michael Mitchiner.

Deze auteur schrijft enige soortgelijke in Engeland aangetroffen kruisjes toe aan de stad Boxley, welke op een route lag naar Englands bekendste bedevelding, Canterbury.

EEN VIJFTIENDE EEUWSE VONDST.

Bij het Ossendrechtse exemplaar ontbreken echter de belangrijkste attributen die kenmerkend zijn voor een vijftiende eeuwse Boxley-insigne. (afb. 3)

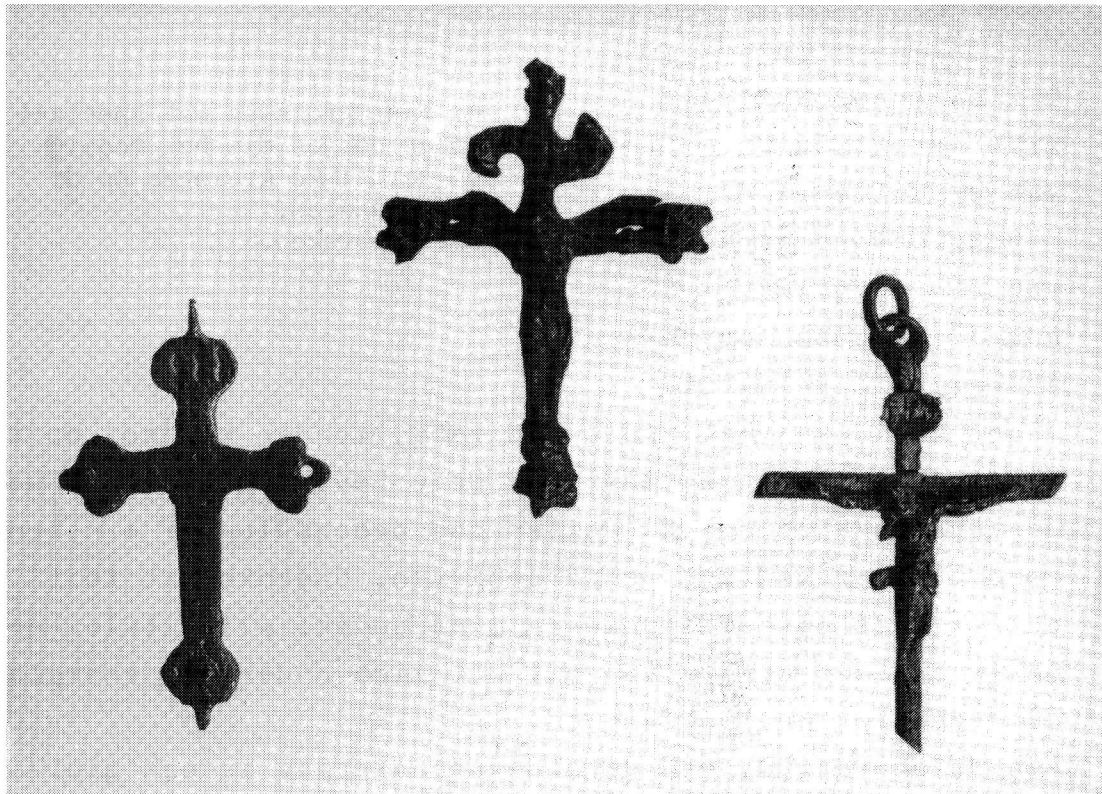
Aan de onderzijde van deze Boxley-insignes bevindt zich namelijk een abdij of schrijn met daarnaast, gedeeltelijk tegen de onderste kruisbalk gesitueerd, een biddende pelgrim of monnik met een gebedssnoer in de hand. Deze attributen hebben duidelijk nooit deel uitgemaakt van het Ossendrechtse exemplaar.

Men mag aannemen dat we hier te maken hebben met een vondst uit de vijftiende eeuw omdat het in een vijftiende

eeuwse archeologische context werd aangetroffen. Al het aangetroffen aardewerk was afkomstig uit de tweede helft van die eeuw. Zeer waarschijnlijk hebben we te maken met een voorwerp met een algemeen religieuze betekenis, zoals dat het geval was met pijparden beeldjes. Deze beeldjes maakten deel uit van een religieus hoekje of nisje in de laat-middeleeuwse woning.

GEDRAGEN OF WEGGEZET ?

Op de vraag of ons crucifix op de kleding is gedragen, aan een oogje heeft gehangen (afb. 5) of door middel van een voetstuk kon worden weggezet, kan een tweedelig antwoord worden gegeven. Of dit crucifix heeft op een voetstuk gestaan, óf als tweede minder waarschijnlijke mogelijkheid is het kruis direct, met alleen een draadje om het kruishout heen, op de kleren vastgenaaid geweest.

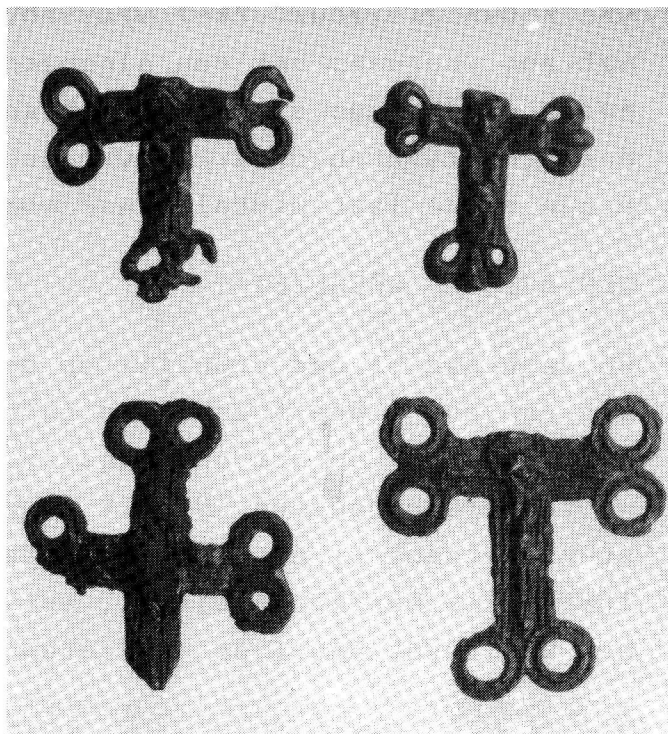
Afb. 5: Drie kruisjes die voorzien zijn van draagoogjes. Het eveneens losse corpus ontbreekt bij het linker exemplaar. Het rechter is van messing en hier is zowel het corpus als de titulus op het gesmede kruishout vastgesoldeerd. Het corpus is gegoten. Het middelste crucifix is gemaakt (gegoten) uit een lood-tin legering. Zowel corpus als kruishout zijn in één gietsel gegoten.

Pelgrimtekens werden met een angel of door middel van aanwezige naai-oogjes op de kleding bevestigd. (afb.6)

Zowel de angel als de oogjes werden als een geheel met het insigne meegegoten.

Van zulke oogjes of een angel zijn bij ons exemplaar absoluut geen sporen aanwezig.

De gietbramen, die tussen de boven- en de ondermal (5) zijn ontstaan, bevinden zich nog ononderbroken aan de buitenrand van het onderwerp.

Dit betekent dat er zich nooit oogjes aan de buitenrand hebben bevonden. Ook van een dergelijke angel zijn geen sporen aanwezig. Als laatste

mogelijkheid kan het kruisje direct, zonder oogjes, op de kleding zijn genaaid, maar ook deze bevestigingswijze had de tere randjes aan de buitenrand beschadigd of minstens zouden er sporen zijn achtergebleven. Ondanks het feit dat ik deze bevestigingswijze niet geheel wil uitsluiten, ga ik er toch eerder van uit dat zich onder ons exemplaar een voetstuk heeft bevonden.

Aan de achterzijde van de onderste vierpas is een gietribbel te zien, die, lopend naar de buitenrand, abrupt aan de rand ophoudt. De onderste vierpas heeft ten op-

Afb. 6: Vier kruisjes met speciaal meegegoten oogjes die het mogelijk maakten dergelijke kruisjes op de kleding te naaien.
Coll. L. Hopstaken.

zichte van de overige geen complete vorm, er ontbreekt een stukje. Beide onvolledigheden suggereren dat zich aan de onderzijde van de vierpas een lip kan hebben bevonden, die in een voetstuk bevestigd werd. (afb.7) De mogelijkheid bestaat dat het voetstuk de vorm van een Kalvarieberg heeft gehad waarop zich Maria en of Maria Magdalena of Johannes de Doper bevonden. De lip kan door een opening in de plastisch gemodelleerde Kalvarieberg worden aangebracht en aan de onderzijde zijn omgebogen, waarna het geheel aan elkaar is verbonden. (6)

MUSEUMSTUK

Ondanks dat dergelijke religieuze voorwerpen betiteld worden als massaproduct is dit het eerste exemplaar in deze vorm, dat mij bekend is. Dit Ossendrechtse crucifix

Afb. 7: Crucifix, waarbij de bevestigingslip nog gedeeltelijk aanwezig is. Deze lip werd in een voetstuk bevestigd waardoor het mogelijk werd het crucifix weg te zetten. Aan de onderzijde van het Ossendrechtse exemplaar heeft zich eveneens zo'n bevestigingslip bevonden. Coll. H.J.E. van Beuningen.

verdient mijns inziens een ereplaats te krijgen in het knusse streekmuseum waarover de Heemkundekring "Het Zuidkwartier" sinds vorig jaar beschikt.

Maar er is meer. Het gaat hier immers niet alléén om de aanwinst van een fraai religieus voorwerp. De ontdekte bewoningssporen tonen vooral aan, dat een gedegen archiefonderzoek in combinatie met veldverkenning en een archeologisch onderzoek tot zeer verrassende resultaten kunnen leiden. Dit thans historisch zeer interessant gebied heeft duidelijk nog meer archeologische verrassingen in petto. Uiteraard is het onderzoek nog in een te vroeg stadium om nu reeds conclusies te trekken over een eventuele verplaatsing van het laat-middeleeuwse Ossendrecht. Wel wordt door de aangetroffen bewoningssporen op de locatie "Peeberg" wederom het vermoeden versterkt dat deze ooit deel hebben uitgemaakt van het "Out Dorp" Ossendrecht.

AANTEKENINGEN.

1. Zie: "De ontdekking van het Out Dorp" in Brabants Nieuwsblad d.d. 12 januari 1990;
R.J. v.d. Bergh: "Het oude dorp van Ossendrecht", in "Tijding" 1990 -, pag. 18 e.v.
2. Zie: K.J. Roskamp: "Schatten uit de polder; deel 1", in "Tijding" 1990-1, pag. 39 e.v.
3. Tijdens de opgravingen in "Peeberg" heeft men niet vast kunnen stellen of de gegraven diepte een sloot of een vijver is geweest.
4. De twee overige metalen voorwerpen bestaan uit een fragment van een St.-Cornelius-pelgrimsinsigne, dat afkomstig is uit Ninove (B) en een compleet volplastisch insigne, voorstellende de Heilige Barbara.
5. Gietmallen voor het vervaardigen van dergelijk religieus massagoed bestaan uit twee delen die door middel van een pen-en-gat-verbinding exact op elkaar passen. Door langdurig gebruik of door vervuiling sluiten de beide delen niet goed meer op elkaar, wat resulteert in een aan de randen rafelig gietprodukt. Zie: L. Hopstaken: "Een 15e eeuws carnavalsinsigne uit de Oosterschelde" in Waterschans no. 2, pag 58 - 64, Bergen op Zoom 1984.

6. In de collectie H.J.E. van Beuningen bevindt zich, buiten enige losse voetstukjes, een compleet insigne van Maria met het Christuskind dat door middel van een lip op een voetstukje is bevestigd.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR.

Antoon-Viaene. Vlaamse pelgrimstochten. Een verzameling opstellen over bedevaarten en bedevaarders vanuit Vlaanderen in de Late Middeleeuwen. Brugge 1982.

Br. Leopold. Oude en nieuwe iconographieën. Ten dienste van den scheppenden kunstenaar. Brussel 1937.

R.M. van Heeringen: A.M. Koldewey, A.A.G. Gaalman. Heiligen uit de modder (tent. cat.) Middelburg 1987.

A.M. Koldewey, P.M.L. van Vlijmen. Schatkamers uit het Zuiden. (tent.cat.) Utrecht 1985.

Michael Mitchiner. Medieval pilgrim & secular badges. Londen 1986.

Rijn en Maas (tent. cat.) Kunst en cultuur 800 - 1400. Keulen - Brussel 1972.

Bergen op Zoom, najaar 1990. Louis Hopstaken.

AANVULLING OP 'DE VLUCHT 1583-1593'

In het artikel "De Vlucht 1583-1593", verschenen in Tijding 1991-1, werden onder meer de lijsten van inwoners van Osendrecht (hier wordt de opgave van 1599 bedoeld) en Hoogerheide gepubliceerd. Omdat op de, toen eveneens aanwezige, inwonerslijst van Woensdrecht de datum ontbrak, werd deze lijst voorlopig buiten publicatie gehouden.

Nader onderzoek en de stellige verzekering van de heer Suijkerbuijk te Hoogerheide (die mij de genoemde lijsten overhandigde) dat alle inwonerslijsten, waaronder ook die van Huijbergen, Putte en Zuidgeest, werden gevonden in een en hetzelfde dossier (Rijksarchief Den Haag inv. nr. 12548 - 105 S.G.) heeft ons doen besluiten de lijst met inwoners alsnog te publiceren.

INWONERS VAN WOENSDRECHT IN HET JAAR 1599

Heijndrick Pieterssen Swerten,	habet (heeft) vier kinderen met een jonckwijff
Jan Querijnssen,	heeft een kint
Jacop Janssen,	heeft twee kinderen
Jan Gabrielssen,	heeft twee kinderen
Cornelis Jopssen,	heeft drie kinderen met een boecken
Maerten Wilmssen Couwenberch,	heeft vijf kinderen
Claes Laureijssen,	heeft twee kinderen, een joncwijff met eenen bode
Wilm Cornelissen boerman,	heeft drie kinderen
Querijn Janssen,	heeft drie kinderen
Lijsken Gheleijnssen weduwe,	heeft drie kinderen
Heijndrick Wilmssen Cleermaecker,	heeft vier kinderen
Antonis Diercxssen Smidts,	heeft ses kinderen

Pieter Pieterssen cleermaecker,	heeft twee kinderen
Pieter Pieterssen brabander,	heeft geen kinderen
Cornelis Janssen vander voerde,	heeft een kint
Claes Adriaenssen,	heeft vijff kinderen
Cornelis Wilmssen huijsman,	heeft ses kinderen
Marijnis Pauwelssen,	heeft vier kinderen
Hans de Valck,	heeft een kint
Corstiaen Gabrielssen jonck- geselle,	huijshouwende met sijne moer- der weduwe wesende
Lieven de Wijse wewenaer tuijs liggende	
Jakop Marijnissen vriese,	heeft een kint
Joris Janssen clerck,	heeft twee kinderen, een joncwijff met een boecken
Ghijsbrecht Franssen, Lambrecht	heeft elck een kint met
Geertssen tsamen woonen,	een boecken
Wilm den Engelsman,	heeft drie kinderen
Marijnis Claessen,	heeft drie kinderen
Jan Adriaenssen cleijn,	heeft een kint.

Somma tsamen hondert negenentwintich levende sielen, onder welcke persoenen sijnder vijff huijsgesinnen die geene contribuijsien oft lasten vandenselven dorpe en connen gedraegen, maer moeten onderhouden worden vande andere ingesetenen twelck wij wethouders met eedde sullen verclairen indient noodt sij.

Voor de genealogen onder ons is deze lijst, evenals de eerder verschenen lijsten, misschien wat teleurstellend, omdat slechts enkele, duidelijk herkenbare, familienamen worden genoemd. Een voorbeeld is de naam Couwenberch, of Couwenberg, die ook nu nog in Woensdrecht voorkomt. Bovendien is niet altijd duidelijk of toevoegingen als onder meer: huisman, boerman of Smidts (met of zonder hoofdletter geschreven) duiden op een beroep of op een al min of meer gevestigde familienaam.

Voor het historisch-demografisch onderzoek zijn lijsten als deze wel belangrijk.

In dit geval zijn zij een ondersteuning voor de hedendaagse theorie dat het grote, zeer kinderrijke, gezin een typisch eind 19e eeuws- begin 20e eeuws verschijnsel was.

In de periode daarvoor was een groot gezin uitzondering. Een blik op de lijst van inwoners in Woensdrecht laat dan ook zien dat in 1599 het gemiddelde kindertal nog geen 3,0 bedroeg.

Ter verduidelijking: het aantal van 129 inwoners is de totale som van de met naam en toenaam genoemde gezins-
hoofden, hun niet genoemde echtgenotes, hun gezamenlijke kinderen, de in huis aanwezige dienstmeid of "jonckwijff", de "bode" (vaak de knecht) en "een boecken", waarmee vermoedelijk een jonger hulpje in huis of op de hofstede werd bedoeld.

Bergen op Zoom, 26 juni 1991. Rochus J. van den Bergh.

Contactadressen van de werkgroepen van de Heemkundekring
"Het Zuidkwartier" per 1 januari 1990.

1. Heemschut. Dhr. L. Timmermans, Duinstraat 36,
4631 KV Hoogerheide, Tel.01646-12546.
2. Toponymie. Dhr. C. v. Opdorp, Pr. Clausstraat 3
4631 LZ Hoogerheide, Tel.01646-13830.
3. 't Kwartier. Vacant
4. Distributie. Mej. M. Bastiaanse, Tulpstraat 11,
4645 CS Putte, Tel. 01645 - 2794.
5. Archeologie. Dhr. K. Roskamp, Dorpsstraat 3,
4641 HV Ossendrecht, Tel.01647-4373
6. Oude Handwerktechnieken.
Mevr. E. Suykerbuyk - v. Agtmaal,
Raadhuisstraat 114, 4631 NJ Hoogerheide
Tel. 01646 - 12536.
7. De Zanggroep. Mevr. M.J. Pijnen-Verresen, Mgr. Poels-
straat 43, 4631 CA Hoogerheide,
Tel. 01646 - 12895.
8. Redactieraad. Dhr. A. Pijnen, Mgr. Poelsstraat 43,
4631 CA Hoogerheide, Tel.01646-12895.
9. Documentatie. Dhr. A. v. Pul, Duinstraat 40,
4631 KV Hoogerheide, Tel.01646-13423.
10. Oude talen, gezegden, spreuken, etc.
Dhr. W. Groffen, Antwerpsestraat 129,
4631 RA Hoogerheide, Tel.01646-12441.
11. Evenementen. Vacant
12. Heemtuin. Vacant
13. Kruidentuin. Mevr. J. Bruyns-Soffers, Duinstraat 54a,
4631 KV Hoogerheide, Tel.01646-13264.
14. Museum. Dhr. L. Timmermans, Duinstraat 36,
4631 KV Hoogerheide, Tel.01646-12546.
15. Fotografie. Dhr. L. Timmermans, Duinstraat 36,
4631 KV Hoogerheide, Tel.01646-12546.

Het bestuur verwelkomt suggesties van onze leden voor
eventuele andere werkgroepen.

Op de voorplaat een fragment van de
kaart van Jacop van Deventer,
cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd
met toestemming van de uitgever,
M. Nijhoff te 's-Gravenhage.